

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland

Årsmelding 2009

Innhold

Innledning	4
Medlemmer av rådet og sekretariatet	7
Mandat for Etikkrådet	8
Oversikt over Etikkrådets tilrådninger i 2009	10
Selskaper som Finansdepartementet har utelukket fra Statens pensjonsfond utland	11
Reviderte retningslinjer for Etikkrådets virksomhet	12
Etikkrådets søkesystem	15
Undersøkelse av helseskadelig barnearbeid i tobakksektoren	16
Tilrådninger om utelukkelse	19
– Selskaper som produserer tobakk	20
– Elbit Systems Ltd.	26
– MMC Norilsk Nickel	34
Tilrådninger om å oppheve utelukkelse	52
– DRD Gold Ltd.	52
– Thales SA	54
– United Technologies Corp.	56
Kort omtale av tilrådingene som omhandler de utelukkede selskapene	57
Etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond utland	61

Innledning

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland (SPU) er et uavhengig råd som gir anbefalinger til Finansdepartementet om å utelukke selskaper fra fondet på grunn av handlinger eller unnlatelser som strider mot kriteriene i fondets etiske retningslinjer. Rådet ble opprettet i statsråd 19. november 2004 samtidig med at etiske retningslinjer for fondet ble fastsatt, og har nå vært i virksomhet i litt over fem år. Rådet har fem medlemmer og et eget sekretariat som nylig er øket til 8 personer.

Finansdepartementet varslet i fjor i stortingsmeldingen om forvaltningen av SPU, St. meld. nr. 20 (2008–2009), enkelte endringer i de etiske retningslinjene som er trådt i kraft når denne årsmeldingen legges fram. Etter de nye retningslinjene kan Etikkrådet ha direkte dialog med selskapene som vurderes, mens kontakten tidligere har gått via Norges Bank. Det er også nytt at rådet kan anbefale å sette selskaper på en observasjonsliste hvis det er tvil om utviklingen framover i tid eller om betingelsene for utelukkelse ellers er oppfylt. Noen endringer ble alt innført i 2009. Dette gjelder beslutningen om å utelukke tobakksprodusenter. Endringene i retningslinjene er nærmere omtalt på side 12, mens de gjeldende retningslinjene ved utgangen av 2009 er gjengitt på side 63.

Det mest synlige resultatet av Etikkrådets arbeid er tilrådingene til Finansdepartementet som blir offentliggjort når eventuelle kjøp eller salg av verdipapirer er gjennomført. I løpet av et år utreder rådet mange saker eller problemstillinger som ikke fører til en tilråding. Et eksempel på dette er en utredning rådet startet på i 2008 som viste stort omfang av helse-skadelig barnearbeid i tobakksbransjen. Denne utredningen ble ikke brukt som grunnlag for konkrete tilrådingene om utelukkelse fordi det ble klart at alle selskaper som produserer tobakk, uansett ville bli utelukket fra fondet. Arbeidet er kort omtalt på side 16.

Antallet utelukkede selskaper økte betydelig i 2009 på grunn av det nye tobakskriteriet. 17 selskaper som produserer tobakk, er utelukket, av totalt 48 utelukkede selskaper ved utgangen av 2009. To selskaper ble i 2009 utelukket etter kriteriene om henholdsvis alvorlig miljøskade og brudd på grunnleggende etiske normer. Det ene er det russiske selskapet MMC Norilsk Nickel som er en av verdens største produsenter av nikkel og palladium. Selskapet slipper ut store mengder av både SO₂ og tungmetaller, og miljøskadene som følge av mange års drift er åpenbare. Skog og annen vegetasjon opptil 20 mil fra anleggene i Norilsk er død eller skadet, og mange mennesker i området har fått og får alvorlige helseskader.

Det andre selskapet er Elbit Systems Ltd. som ble utelukket på grunnlag av kriteriet om særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer fordi selskapet produserer overvåkningsutstyr til separasjonsbarrieren som Israel har bygget til dels inne på okkupert territorium på Vestbredden. I løpet av året gjennomgikk Etikkrådet særskilt selskaper med virksomhet i Israel. Omfanget av fondets investeringer i israelske selskaper økte fra 5 selskaper i 2007 til 42 selskaper i 2008 som følge av en endring i fondets referanseindeks. Samtidig fikk rådet rapporter om at flere selskaper bidro til for eksempel bygging av infrastruktur eller bosettinger på okkuperte områder på Vestbredden.

Etikkrådet vurderer jevnlig om utelukkede selskaper kan tas inn igjen, og i 2009 har tre utelukkelse blitt opphevet fordi grunnlaget for utelukkelsen ikke lenger var til stede. Dette var DRD Gold Ltd., Thales SA og United Technologies Corp.

Finansdepartementet satte i 2009 selskapet Siemens AG på en offisiell observasjonsliste etter at Etikkrådet hadde anbefalt å utelukke selskapet på grunn av grov korrupsjon. Det var ingen tvil om at selskapet systematisk hadde benyttet korrupsjon for å vinne kontrakter, men etter at tilrådning var avgitt, gjennomførte selskapet omfattende tiltak for å hindre korrupsjon i framtiden og inngikk forlik med tyske og amerikanske myndigheter. Derfor ville Finansdepartementet avvente utviklingen i selskapet. Etikkrådet observerer selskapet både ved å innhente allment tilgjengelig informasjon og ved samtaler med selskapet og kontrolløren amerikanske myndigheter har satt til å overvåke selskapet.

Antall selskaper i fondet fortsetter å øke. SPU eier nå aksjer i over 8000 selskaper, mot mindre enn 3000 selskaper da Etikkrådet startet sin virksomhet. Fondet har en mye større andel i små selskaper og i selskaper i såkalte fremvoksende markeder enn tidligere. Informasjon om slike selskaper er mindre tilgjengelig enn informasjon om store selskaper i utviklede markeder. Dette gjør Etikkrådets arbeid mer krevende.

Etikkrådet har i 2009 forbedret overvåkingen av porteføljen. Flere eksterne konsulenter gjennomfører regelmessige internettbaserte søk på nyhetsoppslag om selskapene i porteføljen. Disse søkene gjøres på flere språk, blant annet på engelsk, spansk, russisk og mandarin. Det er etablert et eget overvåkningssystem for våpen- og tobakskriteriene. Rådet får inn månedlige rapporter om selskaper som anklages for å medvirke til brudd på menneskerettigheter eller som er ansvarlig for korrupsjon, alvorlig miljøskade og andre forhold som omfattes av de etiske retningslinjene. Blant disse velger rådet ut de tilfellene som synes å være mest alvorlige, for videre undersøkelser. Rådets søkesystem er beskrevet på side 15.

Tabell 1 nedenfor oppsummerer Etikkrådets undersøkelser av selskaper i 2009 og sammenlikner med tallene for 2008. Av de om lag 450 sakene som har blitt fanget opp av overvåkningssystemet i 2009, har 170 saker blitt undersøkt nærmere. For de fleste av disse sakene viste det seg ganske raskt at grunnlaget for utelukkelse ikke var til stede. For andre var det behov for ytterligere utredninger, og det var i overkant av 50 slike saker i 2009.

Hvis undersøkelsene viser at det kan være grunn til å utelukke et selskap, kontakter Etikkrådet selskapet for å innhente informasjon om forholdene rådet undersøker. I tillegg får selskapet senere i utredningen anledning til å korrigere feil eller å tilkjennegi sitt syn på et utkast til tilrådning. Ved flere anledninger har Etikkrådet i 2009 også hatt møter med selskaper.

I løpet av året har rådet utvidet utredningskapasiteten ved å inngå en rammeavtale med et britisk konsulentselskap som har et nettverk av eksperter i mange land. Dette gjør det lettere å få tilgang til informasjon og å gjøre vurderinger der lokalkunnskap er en forutsetning.

Tabell 1
Oversikt over
Etikkrådets
virksomhet

År	2008	2009
Totalt antall ekskluderte selskaper ved årets slutt	32	48
Selskaper på offisiell observasjonsliste ved årets slutt	0	1
Selskaper utelukket i løpet av året	5	19
Offentliggjorte tilrådninger	6	6
Selskaper tatt inn igjen i løpet av året	0	3
Aksjeselskaper i SPU ved årets slutt		
Aksjeselskaper i SPU ved årets slutt	7800	8300
Saker flagget i månedlige konsulentrapporter	360	450
Saker der det er gjennomført innledende undersøkelser	130	170
Selskaper der ytterligere undersøkelser gjøres	30	55
Rådsmøter		
Rådsmøter	10	9
Sekretariatsmedlemmer		
Sekretariatsmedlemmer	7	7
Budsjett		
Budsjett	9,6 mill.	11,3 mill.

I tillegg til utredningene som er omtalt ovenfor, har Etikkrådet i 2009 blant annet arbeidet med omfattende utredninger av ett selskap der det er mistanke om grov korrupsjon, flere selskaper med gruvevirksomhet i Afrika og Latin-Amerika, flere selskaper med oljevirksomhet i Amazonas, flere selskaper som kan være involvert i ulovlig hogst i tropisk regnskog, flere selskaper med virksomhet i Den demokratiske republikken Kongo, flere selskaper som kjøper fosfat fra Vest-Sahara og flere selskaper med virksomhet i Burma. Disse utredningene er foreløpig ikke sluttført.

Rådet tar ofte opp saker etter hvert som det dukker opp beskyldninger om potensielle brudd på de etiske retningslinjene. Det gjøres også studier av områder eller sektorer som ikke er basert på nyhetsoppslag om enkeltelskap, men på opplysninger om gjennomgående problemer i en bransje eller i et område. I 2010 vil rådet fortsette undersøkelsene rundt selskaper med virksomhet i konfliktområdene i D.R. Kongo fordi blant annet FN-rapporter uttaler at selskaper nærer opp under konfliktene. Rådet vil også gjøre nærmere undersøkelser av fondets investeringer i kullgruver på grunn av de mange arbeidsulykkelige i denne bransjen og dessuten se nærmere på oljeforurensning i Niger-deltaet på grunn av hyppige oljesøl i regionen over lang tid og effektene dette kan ha på miljø og folks helse.

Etikkrådet vil i 2010 forsette arbeidet med å identifisere investeringer som strider mot fondets etiske retningslinjer. Tilrådningene skal være grundige og godt dokumentert slik at gjennomføringen av de etiske retningslinjene for fondet blir troverdig. Terskelen for utelukkelse skal være høy. Rådet har hatt en rekke møter med interesseorganisasjoner, både i Norge og i utlandet, og rapporter og henvendelser fra slike organisasjoner er viktige kilder til at Etikkrådet får kjennskap til saker som undersøkes nærmere. Etikkrådet registrerer at enkelte etterlyser resultater av sine innspill. Det kan være vanskelig å begrunne offentlig hvorfor et selskap ikke anbefales utelukket, blant annet fordi dette vil kunne virke som en godkjenning av svært kritikkverdig virksomhet, men som likevel ikke er ille nok til å kvalifisere for uttrekk. Etikkrådet vil likevel forsikre om at kontakten med ulike fagmiljøer og interesseorganisasjoner er viktig, og at henvendelser til rådet blir tatt alvorlig.

Gro Nystuen Andreas Føllesdal Anne Lill Gade Ola Mestad Ylva Lindberg
(Leder) (sign) (sign) (sign) (sign)

Medlemmer av rådet og sekretariatet

Etikkrådet

Gro Nystuen (leder), førsteamanuensis dr. juris ved Senter for menneskerettigheter og Forsvarets høyskole.

Andreas Føllesdal, professor Ph.D. i filosofi ved Senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo.

Anne Lill Gade, cand. real i ferskvannøkologi, Programme Manager ved Jotun AS, forskningsstipendiat ved Biologisk institutt, avdeling for toksikologi, Universitetet i Oslo.

Ylva Lindberg, daglig leder i rådgivningsselskapet SIGLA. Fra 30. november 2009.

Ola Mestad, professor dr. juris ved Senter for Europarett, Universitetet i Oslo.

Bjørn Østbø, siviløkonom HAE, direktør i First Securities ASA, Bergen. Til 30. juni 2009.

Sekretariatet

Rådet har et sekretariat som utreder og forbereder saker for rådet.

Sekretariatet har per januar 2010 følgende ansatte:

Pia Rudolfsson Goyer (cand. jur., L.LM)

Svein Erik Hårklau (cand.agric.)

Hilde Jervan (cand.agric.)

Anita Karlson (høyskolekandidat i IT)

Eli Lund sekretariatsleder (siviløkonom)

Charlotte Hafstad Næsheim (master i rettsvitenskap)

Aslak Skancke (sivilingeniør)

Pablo Valverde (master i krigsstudier)

Mandat for Etikkrådet

«I Revidert nasjonalbudsjett 2004 la Finansdepartementet fram etiske retningslinjer for Statens petroleumsfond, nå Statens pensjonsfond utland. Stortinget sluttet seg til retningslinjene i Budsjett-innst. S. II. (2003–2004). Finansdepartementet fastsatte retningslinjene med virkning fra 1. desember 2004. Retningslinjenes punkt 4.4 ble senere endret av departementet 29. september 2008 i tråd med redegjørelse i St. meld. Nr. 16 (2007–2008), og deretter 30. september 2009 i tråd med redegjørelse i St. meld. Nr. 20 (2008–2009).

Retningslinjene fastsetter følgende oppgaver for Etikkrådet:

1. Rådet består av fem medlemmer. Rådet har sitt eget sekretariat. Rådet avgir årlig rapport om sin virksomhet til Finansdepartementet.
2. Rådet gir tilrådning til Finansdepartementet om hvorvidt en investering kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser, etter anmodning fra Finansdepartementet.
3. Rådet gir tilrådning om negativ filtrering av selskaper som:
 - produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper eller
 - selger våpen eller militært materiell til stater nevnt i punkt 3.2 i de utfyllende retningslinjene for forvaltningen av fondet, eller
 - produserer tobakk.

Rådet gir tilrådning om å trekke selskaper ut av investeringsuniverset på grunn av handlinger eller unnlatelser som innebærer en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til:

- grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid og annen utbytting av barn
- alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- alvorlig miljøskade
- grov korrupsjon
- andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.

Rådet tar opp saker under dette punkt på eget initiativ eller etter anmodning fra Finansdepartementet.

4. Rådet innhenter nødvendig informasjon på fritt grunnlag og sørger for at saken er så godt belyst som mulig før tilrådning om uttrekk eller utelukkelse fra investeringsuniverset gis. Rådet kan be Norges Bank om opplysninger om hvordan konkrete selskaper er håndtert i eierskapsutøvelsen. Henvendelse til vedkommende selskap skal skje gjennom Norges Bank. Vurderer rådet å tilrå uttrekk, skal utkast til tilrådning, sammen med grunnlaget for den, forelegges selskapet til uttalelse.
5. Rådet skal rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at en beslutning om utelukkelse oppheves.

Det vises til Revidert nasjonalbudsjett 2004 for en utfyllende omtale av de etiske retningslinjene og av rådets oppgaver.

I henhold til de etiske retningslinjene er rådets tilrådninger og Finansdepartementets beslutninger offentlige. Departementet kan i særlige tilfeller utsette tidspunktet for offentliggjøring dersom det anses nødvendig for en finansielt forsvarlig gjennomføring av uttrekk fra et selskap. På denne bakgrunn skal Finansdepartementet være rett organ til å avgjøre begjæringer om innsyn etter offentlighetsloven når det gjelder rådets tilrådninger.

Finansdepartementet fastsetter rådsmedlemmenes og sekretærenes godtgjørelse samt rådets budsjett. Finansdepartementet skal være kontraktsmotpart i avtaler rådet har behov for å inngå med andre.

Finansdepartementet kan gi tillegg til eller gjøre endringer i dette mandatet.

Oversikt over Etikkrådets tilrådninger i 2009

Offentliggjort per
mars 2010

13.02.2009 Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av Thales SA

Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av det franske selskapet Thales SA fordi selskapet ikke lenger produserer klasevåpen.
(Offentliggjort 3. september 2009)

13.02.2009 Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av DRD Gold Ltd.

Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av det sørafrikanske selskapet DRD Gold fordi selskapet har solgt seg ut av Tolukuma-gruven der avgangsmasser fra gullgruven deponeres i et naturlig elvesystem.
(Offentliggjort 3. september 2009)

16.02.2009 Tilrådning om å utelukke MMC Norilsk Nickel

Tilrådning om å utelukke det russiske selskapet Norilsk Nickel fordi selskapets utslipp fra nikkilverket på Tajmyrhalvøya forårsaker alvorlige miljøskader.
(Offentliggjort 20. november 2009)

15.05.2009 Tilrådning om å utelukke Elbit systems Ltd.

Tilrådning om å utelukke det israelske selskapet Elbit Systems fordi selskapet leverer overvåkingsutstyr til den israelske separasjonsbarrieren på Vestbredden.
(Offentliggjort 3. september 2009)

22.10.2009 Tilrådning om å utelukke selskaper som produserer tobakk

Tilrådning om å utelukke 17 selskaper som produserer tobakk.
(Offentliggjort 19. januar 2010)

16.11.2009 Tilrådning om å opphevelse utelukkelsen av United Technologies Corp.

Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av det amerikanske selskapet United Technologies fordi selskapet ikke lenger produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 2. mars 2010)

Selskaper som Finansdepartementet har utelukket fra Statens pensjonsfond utland

Klasevåpen

- Alliant Techsystems Inc.
- General Dynamics Corp.
- Hanwha Corp.
- L3 Communicaionts Holdings Inc.
- Lockheed Martin Corp.
- Poongsan Corp. – New
- Raytheon Co.
- Textron Inc.

Kjernevåpen

- BAE Systems plc.
- Boeing Co.
- EADS Co., inkludert datterselskapet EADS Finance BV
- Finmeccanica Sp.A.
- GenCorp Inc.
- Honeywell International Corp.
- Northrop Grumman Corp.
- Safran SA
- Serco Group plc.

Antipersonell landminer

- Singapore Technologies Engineering Ltd.

Salg av militært materiell til Burma

- Dongfeng Motor Group Co. Ltd.

Menneskerettigheter

- Wal-Mart Stores Inc., inkludert datterselskapet Wal-Mart de Mexico

Miljøskade

- Barrick Gold Corp.
- Freeport McMoRan Copper & Gold Inc.
- Vedanta Resources Ltd., inkludert datterselskapene Sterlite Industries Ltd. og Madras Aluminium Co. Ltd.
- Rio Tinto plc.
- Rio Tinto Ltd.
- MMC Norilsk Nickel

Tobakk

- Alliance One International Inc.
- Altria Group Inc.
- British American Tobacco BHD
- British American Tobacco plc.
- Gudang Garam tbk pt
- Imperial Tobacco Group plc.
- ITC Ltd.
- Japan Tobacco Inc.
- KT&G Corp.
- Lorillard Inc.
- Philip Morris Int. Inc.
- Philip Morris CR AS
- Reynolds American Inc.
- Souza Cruz SA
- Swedish Match AB
- Universal Corp VA
- Vector Group Ltd.

Andre grove brudd på grunnleggende etiske normer

- Elbit Systems Ltd.

Reviderte retningslinjer for Etikkrådets virksomhet

De etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland ble innført høsten 2004 og har vært gjenstand for en evalueringsprosess som i hovedsak ble utført i 2008. På bakgrunn av evalueringen og erfaringer etter fem år med etiske retningslinjer, er det fastsatt reviderte retningslinjer for ansvarlig forvaltning av fondet. Finansdepartementet la dette frem i Stortingsmelding nr. 20 (2008-2009). Dette vil på noen områder påvirke Etikkrådets fremtidige arbeidsform.

1 Produktbasert utelukkelse

Produktbasert utelukkelse av selskaper fra SPU innebærer at selskaper utelukkes på grunnlag av sin tilvirkning eller salg av definerte produkter. Utelukkelsen er basert på objektive kriterier. Felles for disse kriteriene for utelukkelse er intensjonen om at ethvert selskap som har virksomhet i strid med kriteriene, skal utelukkes. Det tas da ikke hensyn til for eksempel hvor stor andel av selskapenes omsetning som kommer fra produktene som danner grunnlag for utelukkelsen.

Finansdepartementet fastsatte i oktober 2009 at selskaper som produserer tobakksprodukter, skal utelukkes fra fondet. Helt siden oppstarten i 2004 har Etikkrådet gitt råd om utelukkelse av selskaper som produserer våpensystemer som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper. I praksis har dette medført at selskaper som produserer antipersonellminer, kjernevåpen og klaseammunisjon, er blitt utelukket fra fondet. I 2008 ble det fastsatt at selskaper som selger militært materiell til myndighetene i Burma (Myanmar), skal utelukkes.

Etikkrådet har allerede avgitt tilråding om utelukkelse av 17 selskaper som produserer tobakksvarer. Dette ble fulgt opp ved departementets beslutning om utelukkelse av selskapene. For disse selskapene utgjør tobakksproduksjon hele eller en betydelig andel av omsetningen. Det kan i tillegg være enkelte selskaper hvor produksjon av tobakksvarer kun utgjør en liten andel av omsetningen. Etikkrådet har satt i verk undersøkelser med henblikk på å finne slike selskaper og vil eventuelt avgi ytterligere tilrådninger om utelukkelse av flere selskaper.

Etikkrådet har siden 2005, blant annet gjennom bruk av eksterne informasjonsleverandører, kontinuerlig overvåket selskapene i fondet for å identifisere produsenter av våpen som er i strid med fondets etiske retningslinjer. Denne overvåkingen fortsetter og utvides i omfang slik at tobakksprodusenter også omfattes.

2 Adferdsbasert utelukkelse

Det er ingen endringer i kriteriene for utelukkelse basert på selskapers adferd. Selskaper som bidrar til alvorlig miljøskade, grove brudd på menneskerettighetene, grov korrupsjon, grove brudd på menneskers rettigheter i krig- eller konfliktsituasjoner eller andre særlig grove brudd på etiske normer, skal fortsatt utelukkes fra fondet. Endringene i retningslinjene når det gjelder adferdsbasert utelukkelse, gjelder først og fremst Etikkrådets arbeidsmetoder.

Det er presisert i stortingsmelding nr. 20 (2008–2009) at hovedmålet med de etiske retningslinjene er å bidra til endring. Formålet med Etikkrådets virksomhet og fondets utelukkelsesmekanisme er imidlertid fortsatt at fondet ikke skal ha investeringer som innebærer medvirkning til selskapers grove brudd på grunnleggende etiske normer. Hvis det er mulig å påvirke et selskap med en uetisk praksis til endring, er det bedre å beholde eierandeler i selskapet og arbeide for forandring, enn å selge seg ut. Etikkrådet har i praksis lagt en slik tilnærming til grunn ved å ta hensyn til det hvis Norges Bank har en eierskapsprosess vedrørende aktuelle tema gående overfor selskaper som Etikkrådet vurderer for utelukkelse. Erfaringsmessig har Norges Bank og Etikkrådet bare unntaksvis sett på de samme selskapene.

De nye retningslinjene legger opp til at Etikkrådet skal ta direkte kontakt med selskaper på et tidlig stadium av en utredning. Hensikten med Etikkrådets kontakt med selskaper har først og fremst vært å forelegge disse et utkast til tilrådning om utelukkelse blant annet for å sikre selskapets tilsvarende rett. Dette har i enkelte tilfeller vist seg å være en fremgangsmåte som av selskaper også kunne oppfattes som om avgjørelsen om å utelukke selskapet i realiteten allerede var tatt. Endringene i retningslinjene vil muliggjøre en mer åpen dialog med selskapene gjennom utredningsprosessen. Etikkrådets primære formål med selskapskontakten vil fortsatt være å fastslå om grunnlaget for utelukkelse er til stede. I tråd med de varslede endringer av retningslinjene har Etikkrådet høsten 2009 initiert kontakt med flere selskaper i tidlig fase av pågående utredninger.

Utgangspunktet for Etikkrådets vurderinger er spørsmålet om det forligger en uakseptabel risiko for fondets medvirkning til nåværende og fremtidige normbrudd. Det fremoverskuende perspektivet har hele tiden vært kjernen i Etikkrådets vurderinger. Til dette hører en vurdering av selskapers eventuelle tiltak for å unngå fremtidige normbrudd. Dette nødvendiggjør fremoverskuende vurderinger som i noen tilfeller kan være krevende, for eksempel av hva som vil være et rimelig tidsperspektiv for forbedringer i et selskap, og hva som vil være den forventede effekt av et selskaps pågående forbedringsprosesser. Muligheten for utvidet dialog med selskaper vil i noen tilfeller kunne bidra til at grunnlaget for slike fremoverskuende vurderinger styrkes.

Etikkrådet har gjennom sine tilrådninger lagt vekt på at normbrudd skal være godt dokumentert med et bredt tilfang av kilder. Informasjonstilgangen i noen fremvoksende markeder, og særlig i konfliktområder, kan være begrenset, og det kan være vanskelig å skaffe til veie pålitelig dokumentasjon for selskapers virksomhet i alle stater. Dette kan påvirke utvalget av selskaper som undersøkes. I stortingsmeldingen har Finansdepartementet lagt opp til å nyansere dokumentasjonskravet i saker som gjelder selskaper som opererer i områder der det er særlig vanskelig å dokumentere normbrudd. Manglende evne og vilje fra selskapers side til å utlevere informasjon kan spille inn i vurderingen av hvorvidt det foreligger en uakseptabel risiko for medvirkning.

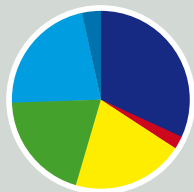
Finansdepartementet understreker betydningen av et godt samvirke mellom de virkemidler man til enhver tid har i rollen som ansvarlig investor. Rollefordelingen mellom Etikkrådet, som gir råd om utelukkelse, og Norges Bank, som driver fondets eierskapsutøvelse, bidrar til å sikre legitimitet for begge virkemidler. I noen saker kan det imidlertid

være ønskelig med samordning mellom disse to virkemidlene. Til nå har informasjonsutvekslingen om enkeltsaker mellom Norges Bank og Etikkrådet vært begrenset. En større grad av gjensidig informasjonsutveksling mellom Etikkrådet og Norges Bank vil styrke mulighetene for at fondets samlede virkemidler for å ivareta etiske hensyn blir brukt på en mer effektiv måte. Etikkrådet imøteser denne utviklingen.

3 Observasjonsliste

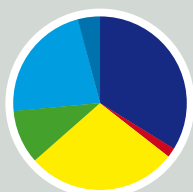
Finansdepartementet har besluttet å innføre en observasjonsliste for selskaper der det er tvil om vilkårene for utelukkelse er oppfylt eller om utviklingen framover i tid. Finansdepartementet kan sette et selskap til observasjon basert på både tilrådninger om utelukkelse og observasjon fra Etikkrådet. Det vil da jevnlig bli foretatt en vurdering av om selskapet fortsatt skal stå til observasjon. Dersom risikoen for normbrudd reduseres over tid, kan selskapet fjernes fra listen. Dersom de ønskede forbedringer uteblir, kan selskaper på observasjonslisten tilrådes utelukket fra fondet.

Figur 1. Geografisk fordeling av aksjer ved 31.12.2008

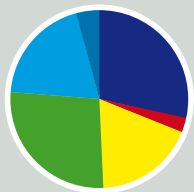
Europa	20 %
Usa og Canada	33 %
Amerika (andre)	2 %
Kina og Japan	20 %
Asia (andre)/Oseania	22 %
Andre (inkl. Russland)	3 %

Figur 2. Antall ganger regionens selskaper var nevnt i rapporter i løpet av de siste 4 månedene i 2008

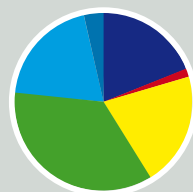
Europa	28 %
Usa og Canada	34 %
Amerika (andre)	2 %
Kina og Japan	10 %
Asia (andre)/Oseania	22 %
Andre (inkl. Russland)	4 %

Figur 3. Geografisk fordeling av aksjer ved 31.12.2009

Europa	18 %
Usa og Canada	29 %
Amerika (andre)	3 %
Kina og Japan	29 %
Asia (andre)/Oseania	19 %
Andre (inkl. Russland)	3 %

Figur 4. Antall ganger regionens selskaper var nevnt i rapporter i løpet av de siste 4 månedene i 2009

Europa	21 %
Usa og Canada	19 %
Amerika (andre)	1 %
Kina og Japan	35 %
Asia (andre)/Oseania	20 %
Andre (inkl. Russland)	4 %

Etikkrådets søkesystem

Etikkrådet har i 2009 styrket sin overvåkning av selskaper for å være bedre rustet til å takle utviklingen i sammensetningen av fondets portefølje.

Ved utgangen av 2008 var Statens pensjonsfond utland investert i over 7800 selskaper. I 2009 har dette tallet økt til om lag 8300 selskaper blant annet som følge av en mangedobling av antall kinesiske selskaper. Selskaper fra framvoksende markeder utgjør en utfordring for Etikkrådet fordi rådets arbeid i stor grad er avhengig av at det finnes tilgjengelig informasjon om selskaper og mulige brudd på retningslinjene. Mange framvoksende markeder har et mer begrenset sivilt samfunn og en mindre aktiv presse. Selv om informasjon skulle være tilgjengelig, vil den ikke nødvendigvis være på et europeisk språk. Dersom leverandører av søketjenester ikke har de nødvendige språkkunnskapene, kan det være utfordrende å fange opp hendelser om selskapers normbrudd.

Etikkrådet støtter seg på leverandører av søketjenester som daglig fanger opp nyhetsmeldinger der selskapene i fondet blir nevnt i sammenheng med miljøskade, krenkelsjer av menneskerettigheter, korrupsjon og andre mulige brudd på de etiske retningslinjene. Disse konsulentene leverer månedlige rapporter om hendelser som det kan være aktuelt å se nærmere på. Som figurene viser har vestlige selskaper vært overrepresentert i disse rapportene. For eksempel omhandlet 64 prosent av hendelsene de 4 siste månedene i 2008 selskaper fra vesten (figur 2), og bare 10 prosent Kina og Japan. På det tidspunktet var om lag 20 prosent av selskapene i porteføljen kinesiske eller japanske, som figur 1 viser.

I dagens globaliserte verden er det liten sammenheng mellom hvor et selskap er registrert og hvor selskapet har virksomhet. Som oftest vil normbruddene Etikkrådet ser på, også for selskaper fra utviklede markeder, finne sted i land med svak lovgivning eller der lovene i liten grad håndheves. Informasjon om disse selskapene fanges likevel opp blant annet fordi frivillige organisasjoner og medier i selskapenes hjemland følger med på selskapene. Det er ingenting som skulle tilsi at selskaper registrert i utviklede markeder er mer uetiske enn andre. Da den globale søketjenesten ble lagt ut på anbud, ble det stilt krav om at søk skulle gjøres både på engelsk og spansk, og det ble lagt vekt på språkkompetanse i tildelingen av oppdraget. Videre har rådet nå en egen søketjeneste for selskaper fra Kina, Japan, Taiwan og Hongkong der søkene gjøres på engelsk og mandarin. Som figurene 3 og 4 viser, har dette ført til et økt antall nyhetsoppslag om asiatiske selskaper.

Et større antall nyhetsoppslag er ikke nødvendigvis det samme som et større antall relevante saker. Nyhetstilgangen er forbedret, men det er fortsatt vanskelig for våre leverandører å finne informasjon i Asia tilsvarende det som er tilgjengelig i resten av verden. Dette er en utfordring for alle investorer med etiske retningslinjer. En kan håpe at etterspørselen etter informasjon på sikt vil føre til forbedringer av informasjonstilgangen om selskaper i fremvoksende markeder.

Undersøkelse av helseskadelig barnearbeid i tobakksektoren

India
Argentina
Tanzania

Etikkrådet har opp i gjennom årene mottatt en rekke henvendelser vedrørende tobakkselskapers angivelige involvering i uetisk markedsføring, smugling av sigaretter, avskoging og bruk av barnearbeid. Rådet besluttet derfor i 2007 å foreta en nærmere vurdering av anklagene for å fastslå om det forelå brudd på fondets etiske retningslinjer. Ettersom Finansdepartementet besluttet å gjøre all tobakksproduksjon til et utelukkelseskriterium i 2009, avga Etikkrådet ingen tilrådning selv om undersøkelsene kunne tyde på at det ville være grunnlag for å utelukke flere selskaper grunnet bruk av helseskadelig barnearbeid i tobakksdyrking.

Innledende undersøkelser av de 17 tobakkselskapene SPU var investert i, indikerte at bruk av barnearbeid i tobakksproduksjon var et omfattende og alvorlig bransjeproblem. Det ble derfor gjennomført en feltstudie i særlig eksponerte områder på tre kontinenter for å fastslå omfanget av problemet.

Innledningsvis ble det kartlagt hvor selskapene fikk tobakken sin fra. Områdene varierte i stor grad, men produksjonen foregikk hovedsakelig i u-land, noe som er et fellestrekk for dagens tobakksproduksjon. Selskapene inngikk enten kontrakter direkte med småbønder som dyrket tobakk, eller de kjøpte tobakk gjennom lokale auksjoner, kooperativer eller oppkjøpselskaper. Seks tobakkselskap ble valgt ut for videre utredning ettersom de eller deres heleide datterselskap hadde direkte kontrakter med småbønder og kooperativer i områder hvor barnearbeid er vanlig.

Feltstudien ble gjennomført fra november 2008 til januar 2009 i Andhra Pradesh i India, Tabora i Tanzania og i Jujuy i Argentina. En amerikansk professor i antropologi i samarbeid med lokale kontakter foretok uvarslede feltbesøk på 33 gårder og intervjuet 237 voksne og mindreårige tobakksarbeidere. Studien viste at mange bønder så seg nødt til å ta med barna i dyrkningsprosessen for å oppfylle kontraktvilkårene

med tobakkselskapene. Råvareprisen på tobakk har de siste årene gått betraktelig ned, og bøndene må produsere mer for å kunne leve av tobakkproduksjon. Det fremkom at flere av tobakkselskapene selger frø, gjødsel, pesticider og teknisk rådgivning til bøndene,

oftest på kreditt, og kjøper opp tobakken fra dem etter at den er tørket. Slik havner bøndene lett i et gjeldsforhold til selskapet.

I India, Argentina og Tanzania ble det påvist henholdsvis 16 prosent, 15 prosent og 80 prosent barnarbeidere på de besøkte plantasjene. Barna var i alderen 7 til 14 år. Barnarbeidere deltok i vanning av tobakkplanter, lusing, innhøsting og binding av tobakksblader i alle de tre landene. I India ble det rapportert at barn ofte arbeidet når foreldrene var blitt syke av å sprøyte tobakksplantene med plantevernmidler. Verken voksne eller mindreårige arbeidere benyttet beskyttelsesutstyr ved dette arbeidet. Sykdom som følge av slik eksponering krever to til tre dager arbeidsfri, samt medisiner, som også koster penger. Barna i India og Tanzania fortalte om rygg smerter, hodepine og oppkast i forbindelse med tobakksdyrkingen, særlig etter sprøyting. Mange av symptomene kan også knyttes til «Green tobacco sickness», som blant annet gir kvalme, diarè og hodepine. Når fuktighet fra tobakkbladene absorberes av barnas hud, frigis nikotin i blodet, og det oppstår en nikotinforgiftning. I tillegg til fare for slik forgiftning, utsettes særlig barna i Tanzania for ekstrem hete under innhøstingen av tobakken.

Til tross for at enkelte av de største tobakkselskapene har engasjert seg i tiltak mot barnarbeid gjennom organisasjoner som ECLT (Eliminate Child Labour in Tobacco), trekker resultatene fra feltstudien i retning av at barnarbeid fortsatt er et omfattende bransjeproblem. Selv om selskapene har som policy å ikke ansette barn, tar foreldre likevel barna med i arbeidet for å oppfylle kontraktsvilkårene om å produsere nok tobakk. ILO har betegnet en stor del av barnarbeidet i tobakksbransjen som «verste form for barnarbeid» etter ILOs konvensjon No 182 artikkel 3 på grunn av helseskadene ved dette arbeidet.

Tilråkningene

Til Finansdepartementet

Oslo, 22. oktober 2009
(Offentliggjort 19. januar 2010)

Tilråding om uttrekk fra selskaper som produserer tobakk

1 Innledning

I stortingsmelding nr 20 (2008–2009) la Finansdepartementet opp til at tobakksprodusenter skulle utelukkes fra investeringsmulighetene til Statens pensjonsfond utland. Forslaget fikk tilslutning fra Stortinget.

I tråd med dette har Finansdepartementet utvidet fondets etiske retningslinjer til også å omfatte utelukkelse av selskaper som produserer tobakk.

Etikkrådet har foretatt en gjennomgang av de selskaper i fondet som er klassifisert som tobakksprodusenter og som rammes av det nye utelukkelseskriteriet. Fondets investeringer i selskapene per 31.12.08 er angitt for hvert selskap.

Alliance One International Inc. (NOK 6 543 727)	ITC Ltd. (NOK 338 514 700)	Reynolds American Inc. (NOK 251 436 677)
Altria Group Inc. (NOK 916 297 967)	Japan Tobacco Inc. (NOK 1 469 905 318)	Souza Cruz SA (NOK 52 051 152)
British American Tobacco BHD (NOK 65 776 837)	KT&G Corp. (NOK 114 873 735)	Swedish Match AB (NOK 523 059 285)
British American Tobacco plc. (NOK 4 777 801 401)	Lorillard Inc. (NOK 292 038 569)	Universal Corp VA (NOK 20 897 286)
Gudang Garam tbk pt. (NOK 0)	Philip Morris Int. Inc. (NOK 3 335 098 781)	Vector Group Ltd. (NOK 14 899 151)
Imperial Tobacco Group plc. (NOK 2 426 963 580)	Philip Morris CR AS (NOK 19 019 853)	

Etikkrådet tilrårer at disse selskapene utelukkes fra fondet.

Etikkrådet vil undersøke om det kan være selskaper i fondet som produserer tobakk, men som ikke er klassifisert som tobakksprodusenter. Etikkrådet vil eventuelt avgi tilrådingen om uttrekk av ytterligere selskaper på bakgrunn av dette.

2 Bakgrunn

Etikkrådet har mottatt brev fra Finansdepartementet datert 30. september 2009, hvor departementet meddeler endringer i de etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland og i Etikkrådets mandat. Endringene innebærer at Etikkrådet skal gi tilrådning om utelukkelse av selskaper som produserer tobakk. Finansdepartementet skriver i sitt brev til Etikkrådet blant annet følgende:

«I St.meld. nr. 20 (2008-2009) Om forvaltningen av Statens pensjonsfond i 2008 la Finansdepartementet opp til at tobakksprodusenter utelukkes fra Statens pensjonsfond – Utland basert på negativ filtrering. Man presiserte at det var produksjon av tobakk som skulle danne grunnlag for en slik filtrering, og at salg av tobakk ikke rammes av kriteriet. Dette har fått tilslutning fra Stortinget. [...] Det nye filtreringskriteriet for tobakksproduksjon er begrenset til tobakksproduktet og omfatter ikke tilhørende produkter som filter og smakstilsetninger».

Etikkrådet legger til grunn at produksjon av tobakk omfatter dyrking av tobakksplanter samt bearbeidelse av tobakk frem til sluttproduktet, og at alle selskaper som produserer tobakk skal utelukkes fra fondet. Produksjon av alle former for tobakksprodukter, uavhengig av hvordan disse anvendes, vil omfattes av utelukkelseskriteriet.

Dyrking av tobakksplanter foregår blant annet i USA, India, Brasil, Kina og i flere afrikanske land. Plantene dyrkes både på store plantasjer, på mindre gårdsbruk og på små åkerlapper. Handelselskaper for rå tobakk (såkalte «leaf companies») kjøper tobakksavlinger enten direkte fra dyrkere som de har avtaler med, eller de kjøper tobakken på lokale auksjoner som dyrkerne leverer til. Handelselskapene bearbeider tobakken og selger den videre til tobakksprodusenter som produserer ulike tobakksprodukter for sluttbrukere. Noen tobakksprodusenter handler også direkte med dyrkerne eller på lokale auksjoner uten å gå via handelselskaper. Fondets investeringer i handelselskaper for rå tobakk og i tobakksprodusenter vil heretter rammes av fondets etiske retningslinjer.

Etikkrådet har i denne tilrådingen tatt utgangspunkt i selskapene som er klassifisert som tobakksprodusenter i industriklassifisering til fondets referanseindekser.

Klassifiseringen av selskaper i ulike industrier er basert på hvilken type næringsvirksomhet som er dominerende for selskapenes omsetning. Fondets referanseindeks for aksjer er basert på FTSE All Cap. FTSE klassifiserer selskapene i indeksen i ulike sektorer. Under industrien «Consumer Goods» er det en egen sektor som heter «Tobacco». Selskaper som klassifiseres i denne sektoren, vil ha hoveddelen av sin omsetning knyttet til tobakksindustrien. Når det gjelder fondets obligasjonsinvesteringer, er Barclays' Global Aggregate utgangspunktet for fondets referanseindeks. Også her er selskaper med hoveddel av omsetning fra tobakksindustrien klassifisert i en egen sektor som benevnes «Tobacco».

Når det gjelder bruken av referanseindeksenenes selskapsklassifisering som utgangspunkt for å identifisere investeringer selskaper som rammes av de nye retningslinjene, er det to forhold som bør bemerkes:

Det kan blant de selskaper som av indeksleverandørene klassifiseres som tobakksprodusenter, være enkelte selskaper som kun produserer innsatsfaktorer til tobakksprodukter, som papir, filtre og lignende, og ikke tobakksprodukter i seg selv. Slik virksomhet vil ikke danne grunnlag for utelukkelse fra fondet.

Det kan være selskaper i fondet som driver tobakksproduksjon uten at indeksleverandørene har klassifisert disse under «*Tobacco*». Dette kan dreie seg om selskaper som har virksomhet både innen tobakksproduksjon og andre næringer, og hvor tobakksproduksjon ikke utgjør størstedelen av omsetningen. Etikkrådet vil derfor innføre overvåking av fondets portefølje med henblikk på å identifisere slike selskaper. Dette vil kunne danne grunnlag for ytterligere tilrådninger om uttrekk av selskaper.

3 Etikkrådets tidligere undersøkelser av selskaper i tobakksindustrien

Etikkrådet har tidligere på eget initiativ foretatt undersøkelser for å kartlegge omfanget av barnearbeid i tobakksindustrien. Foreløpige undersøkelser har indikert et stort omfang av helseskadelig barnearbeid ved dyrking av tobakk i enkelte land. Da det ble klart at produksjon av tobakk skulle innføres som et objektive kriterium for utelukkelse av selskaper fra fondet, ble videre utredning av disse forholdene stanset ettersom selskapene det gjelder uansett ville bli tilrådet utelukket.

4 Tobakksprodusenter i fondets portefølje

Med utgangspunkt i indeksleverandørens industriklassifisering av selskaper i aksjeporteføljen til Statens pensjonsfond utland og selskapenes opplysninger på egne hjemmesider, har Etikkrådet identifisert understående selskaper med virksomhet som rammes av kriteriet for utelukkelse av tobakksprodusenter. Ettersom selskapene selv oppgir at de hovedsakelig driver med tobakksproduksjon, har ikke Etikkrådet funnet det nødvendig å tilskrive selskapene for å få dette bekreftet.

Alliance One International Inc. (USA)

Selskapet er et amerikansk handelsselskap for rå tobakk («leaf company»). Selskapet kjøper tobakk i lokale markeder, bearbeider tobakken og selger denne videre til sigarettprodusenter.¹

Altria Group Inc. (USA)

Selskapet eier blant annet 100 prosent av produksjonsselskapet Philip Morris USA som er USAs største sigarettprodusent.² I 2009 kjøpte Altria Group Inc. selskapet UST Inc., som gjennom sitt heleide datterselskap US Smokeless Tobacco Company er USAs største produsent av snus.³

British American Tobacco plc. (UK)

Selskapets datterselskaper produserer årlig 715 milliarder sigaretter på 49 fabrikker i 41 land.⁴

British American Tobacco BHD (Malaysia)

Selskapet er 50 prosent eid av British American Tobacco plc og produserer sigaretter i Malaysia.⁵

Gudang Garam tbk pt (Indonesia)

Selskapet er den største sigarettprodusenten i Indonesia med en årsproduksjon på 70 milliarder sigaretter (2001).⁶

ITC Ltd. (India)

Selskapet er største produsent av sigaretter i India.⁷

Japan Tobacco Inc. (Japan)

Selskapet har virksomhet i Japan hvor det produserer sigaretter.⁸

KT&G Corp. (Sør-Korea)

Selskapet er Sør-Koreas største sigarettprodusent.⁹

Lorillard Inc. (USA)

Selskapet er USAs tredje største sigarettprodusent.¹⁰

Philip Morris International Inc. (USA)

Selskapet er en av verdens største tobakksprodusenter. Utenfor hjemmemarkedet USA er selskapets markedsandel for sigaretter på verdensbasis om lag 15 prosent.¹¹

Philip Morris CR AS (Tsjekkia)

Dette tsjekkiske selskapet er 77 prosent eid av Philip Morris International Inc. Selskapet produserer, distribuerer, markedsfører og selger sigaretter og andre tobakksprodukter.

Reynolds American Inc. (USA)

Reynolds American Inc. er holdingselskapet til R.J. Reynolds Tobacco Company, som er den nest største sigarettprodusenten i USA.¹²

Souza Cruz SA (Brasil)

Selskapet driver sigarettproduksjon i Brasil.¹³

Swedish Match AB (Sverige)

Selskapet produserer blant annet snus og andre tobakksprodukter ved fabrikker i 10 land.¹⁴

Universal Corporation VA (USA)

Dette er et amerikansk handelsselskap for rå tobakk («*leaf company*»). Selskapet kjøper tobakk i lokale markeder, bearbeider tobakken og selger denne videre til sigarettprodusenter.¹⁵

Vector Group Ltd. (USA)

Gjennom datterselskapene Liggett Group LLC og Vector Tobacco Inc. produserer selskapet sigaretter i USA.¹⁶

5 Tilråding

På bakgrunn av det overstående tilrårer Etikkrådet at selskapene Alliance One International Inc., Altria Group Inc., British American Tobacco BHD, British American Tobacco plc., Gudang Garam tbk pt, Imperial Tobacco Group plc., ITC Ltd., Japan Tobacco Inc., KT&G Corp., Lorillard Inc., Philip Morris International Inc., Philip Morris CR AS, Reynolds American Inc., Souza Cruz SA, Swedish Match AB, Universal Corp VA og Vector Group Ltd. utelukkes fra Statens pensjonsfond utland.

Gro Nystuen (Leder)	Andreas Føllesdal (sign)	Anne Lill Gade (sign)	Ola Mestad (sign)
------------------------	-----------------------------	--------------------------	----------------------

Fotnoter

- 1 «As a leading independent leaf tobacco merchant, Alliance One International provides worldwide service to the large cigarette manufacturers. Multinational manufacturers of consumer tobacco products rely on independent merchants such as Alliance One to supply the majority of their leaf. We purchase tobacco in more than 45 countries and serve manufacturers of cigarettes and other consumer tobacco products in over 90 countries.
Alliance One proudly claims broad geographic processing capabilities, a diversified product offering, and an established customer base, which includes all of the major consumer tobacco product manufacturers. We select, purchase, process, pack, store, ship, and, in certain developing markets, provide agronomy expertise and financing for growing leaf tobacco.»
Se selskapets hjemmeside: <http://www.aointl.com/au/>
- 2 «Altria Group's operating companies include Philip Morris USA, U.S. Smokeless Tobacco Company, John Middleton and Ste. Michelle Wine Estates. Our tobacco company brand portfolios consist of successful and well-known brand names such as Marlboro, Copenhagen, Skoal and Black & Mild. Philip Morris USA is the largest tobacco company in the U.S. and has half of the U.S. cigarette market's retail share.»
Se selskapets hjemmeside: http://www.altria.com/about_altria/1_0_aboutaltriaover.asp
- 3 «With Altria Group's acquisition of UST Inc., U.S. Smokeless Tobacco Company becomes a wholly-owned subsidiary of Altria Group, making Altria the owner of the premier tobacco companies in the United States.»
Se selskapets hjemmeside: http://www.altria.com/about_altria/1_6_4_USSmokelessStory.asp
«U.S. Smokeless Tobacco Company is a wholly-owned subsidiary of Altria Group that manufactures and markets smokeless tobacco products.», se http://www.altria.com/about_altria/1_2_5_ussmokelessstobacco.asp
- 4 «Our subsidiary companies produce some 715 billion cigarettes through 49 cigarette factories in 41 countries. We are the only international tobacco group with a significant interest in tobacco leaf growing, working with thousands of farmers internationally.»
Se selskapets hjemmeside: http://www.bat.com/group/sites/uk__3mfnf.nsf/vwPagesWebLive/DO52ADCY?opendocument&SKN=1
- 5 Bloomberg: «BAT BHD manufactures, imports and sells cigarettes, pipe tobacco, cigars and luxury consumer products.»
- 6 «PT Gudang Garam Tbk is one of the leading cigarette producers that secures the largest market share in Indonesia, produced more than 70 billions sticks in the year 2001 and well-known as the high quality kretek cigarette producer.»
Se selskapets hjemmeside: <http://www.gudanggaramtbk.com/company/index.php?act=profile>
- 7 «ITC is the market leader in cigarettes in India. With its wide range of invaluable brands, it has a leadership position in every segment of the market. ITC's cigarettes are produced in its state-of-the-art factories at Bengaluru, Munger, Saharanpur and Kolkata.»
Se selskapets hjemmeside http://www.itcportal.com/sets/cigarette_frameset.htm
- 8 «The domestic tobacco business is positioned as the core source of profits for the JT Group Japan Tobacco International (JTI), the international tobacco division of JT, enjoys the fastest organic growth among all global tobacco manufacturers.»
Se selskapets hjemmeside: http://www.jt.com/about/division/tobacco_japan/index.html
- 9 «While improving superior product quality and manufacturing capabilities by competing with foreign cigarette manufacturers operating their production bases in Korea, KT&G has dominated domestic market over 70 % by developing and releasing new products marked by ceaseless technological innovations. Cigarette business will strengthen its role as Value Base for KT&G by investments focused on R&D, brands and marketing.» Se selskapets hjemmeside: <http://www.ktng.com/>

- 10 «Lorillard Inc. is the nation's third largest tobacco company. Lorillard Tobacco Company, the company's operating subsidiary, does business in all 50 states, the District of Columbia and Puerto Rico and other outlying U.S. possessions.»
Se selskapets hjemmeside <http://www.lorillard.com/index.php?id=33>
- 11 «Philip Morris International (PMI) is the leading international tobacco company, with products sold in approximately 160 countries. In 2008, we held an estimated 15.6 % share of the international cigarette market outside of the USA. We own seven of the top 15 brands in the world and have a strong mix of international and local products that seek to appeal to a wide array of adult smokers. We are committed to providing our consumers with the highest-quality tobacco products.» Se selskapets hjemmeside: http://www.philipmorrisinternational.com/PMINTL/pages/eng/ourbus/About_us.asp
- 12 «The second-largest tobacco company in the United States, R.J. Reynolds Tobacco Company makes many of the nation's best selling cigarette brands [...].» Se selskapets hjemmeside: <http://www.rjrt.com/aboutus.aspx>
- 13 «The unchallenged leader on the Brazilian cigarette market, Souza Cruz is a subsidiary of British American Tobacco, the most international of the tobacco groups, whose brands are sold in 180 countries all over the world. [...] Cruz today works with the entire product cycle, from leaf-growing and processing tobacco through to manufacturing and distributing cigarettes.» Se selskapets hjemmeside: http://www.souzacruz.com.br/oneweb/sites/SOU_5SQE9E.nsf/vwIvlookupHomePage/HOME?opendocument
- 14 «Swedish Match produces and sells market-leading brands in smokefree tobacco products, cigars and lights products. The products are sold across the globe, with production units in 10 countries.»
Se selskapets hjemmeside: <http://www.swedishmatch.com/>
- 15 «Universal's business includes selecting, buying, shipping, processing, packing, storing, and financing of leaf tobacco in tobacco growing countries for sale to, or for the account of, manufacturers of tobacco products throughout the world. Universal does not manufacture cigarettes or other consumer products. The Company's revenues are derived from sales of processed tobacco and from fees and commissions for specific services.»
Se selskapets hjemmeside <http://www.universalscorp.com/>
- 16 «Through our subsidiaries, Liggett Group LLC and Vector Tobacco Inc., we manufacture and market high quality cigarette products to adult smokers in the United States.» Se selskapets hjemmeside: <http://www.vectorgroupltd.com/abtus.asp>

Til Finansdepartementet

Oslo, 15. mai 2009
(Offentliggjort 3. september 2009)

Tilråkning om uttrekk fra Elbit Systems Ltd.

1 Innledning

Etikkrådet tilrår utelukkelse av det israelske selskapet Elbit Systems Ltd. («Elbit») fra Statens pensjonsfond – Utland.

Elbit leverer et overvåkningssystem som er en del av separasjonsbarrieren som israelske myndigheter bygger mot Vestbredden. Byggingen av barrieren kan anses som ulovlig, og Elbit er, med sine leveranser, med på å understøtte ulovlig virksomhet. Etikkrådet anser at fondets investering i Elbit utgjør en uakseptabel risiko for medvirkning til grove brudd på grunnleggende etiske normer.

Per 31.12.08 hadde fondets aksjeinvesteringer i Elbit Systems Ltd en markedsverdi tilsvarende 35,8 millioner NOK.

2 Bakgrunn

2.1 Om separasjonsbarrieren mot Vestbredden

Barrierens uttalte hensikt

Israel har siden 2002 bygget en separasjonsbarriere mot Vestbredden. Israels uttalte hensikt med barrieren er å stoppe terroranslag mot Israel ved å hindre infiltrasjon av terrorister fra Vestbredden.¹

Det er fra israelsk side fremholdt at barrieren ikke definerer noen statsgrense eller vil ha betydning for grenseforhandlinger, og at barrieren vil bli fjernet når det ikke lenger er behov for den.²

Barrierens konstruksjon

Ca. 95 prosent av barrieren består av et system av gjerder, piggrådsperringer, patruljeveier og elektroniske overvåkningssystemer. Denne delen av barrieren er 50–100 m bred.

Ca. 5 prosent av barrieren består av prefabrikkerte betongelementer som er satt sammen til å danne en åtte meter høy mur.

Det er et system av sluser og kontrollposter for trafikk som skal passere gjennom barrieren. Et elektronisk overvåknings- og kommandosystem brukes til å detektere personer som forsøker å krysse barrieren.

Barrierens trasé

Barrieren vil, når den er ferdig, være over 700 km lang. Byggingen av barrieren har skjedd etappevis og er ikke slutført.

FNs organ OCHA (UN Office for Coordination of Humanitarian Affairs) la per juli 2008 blant annet følgende til grunn:

- Planlagt trasé for barrieren er 726 km, hvilket er over dobbelt så langt som lengden av demarkasjonslinjen fra 1949 (den såkalte «Green line»).
- Når den er ferdigstilt, vil om lag 13 prosent av barrieren følge Green line, og de resterende 87 % av barrieren vil være inne på Vestbredden.
- Samlet areal som ligger mellom barrieren og Green line, utgjør nærmere 10 prosent av Vestbreddens areal.
- Om lag 35 000 palestinere fra Vestbredden befinner seg mellom barrieren og Green line. I tillegg kommer om lag 250 000 palestinere i Øst-Jerusalem som bor mellom barrieren og Green line, og dermed er adskilt fra resten av Vestbredden.
- Om lag 125 000 palestinere som bor på Vestbredden, er omgitt av barrieren på tre sider. I tillegg kommer om lag 26 000 palestinere som bor i enklaver helt omgitt av barrieren. Disse har bare tilgang til Vestbredden gjennom regulerte sluser.

Se vedlegg 1, som er en kartskisse over Vestbredden, hvor separasjonsbarrierens planlagte trasé per juli 2008 er angitt. Kartet er utarbeidet av FNs organ OCHA.³

2.2 Rollen til selskapet Elbit Systems Ltd

Statens pensjonsfond – Utland er investert i det israelske selskapet Elbit Systems Ltd., som produserer elektroniske systemer primært for forsvarsindustrien.

Selskapet leverer et elektronisk overvåkningssystem, kalt «Torch», for separasjonsbarrieren. Torch er laget for å oppdage personer som forsøker å krysse barrieren, og gi informasjon om dette til personell som bevokter den.

Det israelske forsvarsdepartementet opplyser følgende på sin hjemmeside:

«Three Israeli companies are approved by the IDF to provide intrusion detection fence, having passed its technical requirements through an extensive two year on site experiment. Of these three companies, Magal Security Systems won the contract for the central section (Salem towards Elkana) and Elbit Systems together with the American company, Detektion, won the contract for the northern and southern sections of Jerusalem.»⁴

På hjemmesiden til det israelske forsvarsdepartementet er det også offentliggjort en filmsekvens som viser Torch-systemet i bruk. Blant annet blir følgende sagt i filmen:

«The IDF put Elbit System's Torch system into operational use six months ago, after just two years of development [...]»⁵

Av det ovenstående fremgår det at Elbit er ett av tre selskaper som har levert overvåkningssystemer til separasjonsbarrieren. Av disse tre er det kun Elbit som inngår i porteføljen til Statens pensjonsfond – Utland.

2.3 Separasjonsbarrierens legitimitet

Det er fra flere hold påpekt at byggingen av separasjonsbarrieren langs dens valgte trasé må anses som ulovlig.

Rådgivende uttalelse fra Folkerettsdomstolen i Haag (ICJ)

Folkerettsdomstolen i Haag (ICJ, *International Court of Justice*) har, på forespørsel fra FNs Generalforsamling, i 2004 avgitt en rådgivende uttalelse («*advisory opinion*») vedrørende lovmessigheten av byggingen av separasjonsbarrieren på okkupert område.

Grunnlaget for uttalelsen er følgende spørsmål:

«*What are the legal consequences arising from the construction of the wall being built by Israel, the occupying Power, in the Occupied Palestinian Territory, including in and around East Jerusalem, as described in the report of the Secretary-General, considering the rules and principles of international law, including the Fourth Geneva Convention of 1949, and relevant Security Council and General Assembly resolutions?*»⁶

I sin uttalelse legger ICJ til grunn at det kun er de deler av barrieren som ligger på okkupert område som skal vurderes. De deler av barrieren som ligger på israelsk territorium, er følgelig ikke med i ICJs vurdering og inngår heller ikke som grunnlag for domstolens konklusjon.⁷

ICJ finner at byggingen av separasjonsbarrieren, langs den traséen som er valgt, er i strid med internasjonal rett:

«*In sum, the Court finds that, from the material available to it, it is not convinced that the specific course Israel has chosen for the wall was necessary to attain its security objectives. The wall, along the route chosen, and its associated régime gravely infringe a number of rights of Palestinians residing in the territory occupied by Israel, and the infringements resulting from that route cannot be justified by military exigencies or by the requirements of security or public order.*

The construction of such a wall accordingly constitutes breaches by Israel of various of its obligations under the applicable international humanitarian law and human rights instruments.»⁸

Som det fremgår av det ovenstående legger ICJ ved sin vurdering til grunn at barrieren og dets assosierte kontrollregime krenker rettighetene til et stort antall palestinere på Vestbredden. ICJ legger spesielt vekt på at valget av barrierens trasé, «*[...] the specific course Israel has chosen for the wall[...]*», ikke kan rettferdiggjøres av militær nødvendighet eller israelske sikkerhetsbehov. ICJ peker videre på at selve barrieren, valget av barrierens trasé og kontrollregimet som barrieren er en del av, til sammen utgjør Israels normbrudd: «*The wall, along the route chosen, and its associated régime gravely infringe a number of rights of Palestinians residing in the territory occupied by Israel[...]*»

ICJ fremhever samtidig Israels rett, endog plikt, til å beskytte sine innbyggere mot terroranslag.⁹ De tiltak som Israel setter i verk, må likevel være lovlige, og retten til selvforsvar eller hensyn til militær nødvendighet kan ikke rettferdiggjøre byggingen av separasjonsbarrieren langs den valgte trasé.¹⁰

Israels tilsvar til ICJ

Israel leverte et omfattende prosesskriv til ICJ før behandlingen av saken.¹¹

Primært anførte Israel at ICJ ikke har jurisdiksjon til å behandle denne saken, og videre at ICJ, selv om den hadde hatt jurisdiksjon, av ulike grunner ikke burde avgi noen uttalelse: «*Israel considers that the Court does not have jurisdiction to entertain the request and that, even were it to have jurisdiction, it should not respond to the requested opinion.*»¹² Subsidiært anførte Israel blant annet at ICJ, på bakgrunn av det materialet som var forelagt retten, ikke ville kunne veie israelske sikkerhetsbehov opp mot de ulemper som separasjonsbarrieren medfører.¹³

Ettersom Israel bestred ICJs jurisdiksjon i denne saken, bygget ikke Israel sitt prosesskriv på fremleggelse av substansiell informasjon:

«[...] Israel contests the jurisdiction of the Court and is not putting forward a case based on the substance.»¹⁴

Israel anførte likevel at separasjonsbarrieren er et nødvendig tiltak for å beskytte mot terroranslag, og at barrierens trasé bestemmes av militær nødvendighet.

Rapport fra FNs spesialrapportør

I januar 2006 avga FNs spesialrapportør en rapport om menneskerettssituasjonen i de okkuperte palestinske områder.¹⁵

I rapporten fremholdes det at barrierens trasé åpenbart er valgt også med andre hensyn enn å hindre terroranslag mot Israel. Ifølge rapporten er det åpenbart at en hensikt med separasjonsbarrieren er å beskytte ulovlige bosettinger og tillate utvidelse av disse:¹⁶

«The wall near Bil'in has clearly been constructed to allow for the expansion of the Modi'in settlement. The construction of the settlement of Matityahu East in the Modi'in bloc is there for all to see and provides the obvious explanation for the wall.»

Utvidelsen av de ulovlige bosettingene foregår helt åpenlyst, og den israelske befolkningen i bosettingene er økende. Når det gjelder den delen av separasjonsbarrieren som omkranser Øst-Jerusalem, anfører rapporten at barrierens åpenbare hensikt her er å redusere antallet palestinere i dette området.¹⁷

Rapporten peker på at byggingen av separasjonsbarrieren, fordrivelsen av palestinere og utvidelsen av ulovlige bosettinger til sammen har til hensikt å annektere okkupert territorium, og at valget av trasé for separasjonsbarrieren må sees i sammenheng med dette.¹⁸

Behandling i Israelsk høyesterett

Ulike aspekter ved lovligheten til barrieren har vært vurdert av israelsk høyesterett i over 100 saksanlegg.¹⁹

Israelsk høyesterett opprettholder at separasjonsbarrieren som sådan og at dens valgte trasé generelt sett er lovlig og ikke medfører ulemper som er disproporsjonale i forhold til hensikten som barrieren skal oppfylle.

På bakgrunn av kjennelser fra israelsk høyesterett er imidlertid traséen til barrieren endret i enkelte områder. Dette gjelder deler av barrieren hvor den planlagte trasé har medført urimelige ulemper for den berørte palestinske befolkningen.

I høyesterettskjennelsen *Beit Sourik Village Council vs The Government of Israel* fra 2004 fastslår retten blant annet at det ved valg av barrierens trasé ikke kan tas andre hensyn enn rent sikkerhetsmessige, og at hensikten med barrieren ikke kan være anneksjon: «We accept that the military commander cannot order the construction of the separation fence if his reasons are political. The separation fence cannot be motivated by a desire to «annex» territories to the state of Israel. The purpose of the separation fence cannot be to draw a political border.»²⁰

Israelsk høyesterett legger imidlertid til grunn at byggingen av barrieren er motivert av militær nødvendighet, og at barrieren derfor i utgangspunktet er lovlig.

Høyesterettskjennelsen *Mara'abe vs The Prime Minister of Israel*²¹ fra 2005 diskuterer også den rådgivende uttalelsen fra ICJ. Retten fastslår blant annet at ICJs rådgivende uttalelse bygger på feilaktig faktagrunnlag, og at ICJs uttalelse er ensidig ved at retten ikke i tilstrekkelig grad har vektlagt Israels sikkerhetsbehov.

3 Etikkrådets kontakt med selskapet

Norges Bank tilskrev Elbit Systems Ltd på vegne av Etikkrådet den 17. mars d.å. I brevet ble selskapet bedt om å klargjøre hvorvidt Elbit Systems Ltd. eller noen av dets datterselskaper leverer overvåkningsutstyr til separasjonsbarrieren, og i så fall hva disse leveransene består i, og om disse leveransene er pågående.

Elbit besvarte henvendelsen fra NBIM i et brev datert 2. april d.å. Selskapet gjør oppmerksom på at det ikke har anledning til besvare de stilte spørsmål, og avstår følgelig fra å gjøre dette.

4 Etikkrådets vurdering

På bakgrunn av de opplysninger som er gjengitt i avsnitt 2.2 om Rollen til selskapet Elbit Systems Ltd., legger Etikkrådet til grunn at Elbit leverer overvåkingssystemer til separasjonsbarrieren. Selskapet er blitt bedt om å gjøre rede for sin rolle vedrørende denne leveransen, men har avslått å gjøre dette. Ettersom byggingen av barrieren fortsatt er pågående, må Etikkrådet også anta at selskapets leveranser er pågående. Det må videre antas at selskapet vil være involvert i oppgraderinger og vedlikehold av overvåkningsutstyret etter at byggingen av barrieren er sluttført.

Det ligger utenfor Etikkrådets mandat å gå detaljert inn i de mange folkerettslige spørsmål som er reist i forbindelse med byggingen av separasjonsbarrieren. Rådet vil i denne saken vise til den rådgivende uttalelsen fra ICJ og til rapporten fra FNs spesialrapportør, som begge legger til grunn at byggingen av separasjonsbarrieren på den valgte trasé er ulovlig. Også israelsk høyesterett har fastslått at separasjonsbarrieren ikke er lovlig i den grad dens hensikt er å annektere okkuperte områder.

Etikkrådet er kjent med at israelske myndigheter anser barrieren som et nødvendig og midlertidig tiltak for å hindre terroranslag, og at hensynet til barrierens nødvendighet må veie tyngre enn hensynet til de ulemper den medfører.

Etikkrådets vurdering omhandler ikke Israels rett og plikt til å beskytte sine innbyggere mot terroranslag. En stats bygging av gjerder eller andre kontrolltiltak på eget territorium kan i utgangspunktet ikke anses som ulovlig eller uetisk. Heller ikke ICJs rådgivende uttalelse omhandler de deler av separasjonsbarrieren som ligger på israelsk territorium. Israel har imidlertid valgt å bygge en separasjonsbarriere hvor nærmere 90 prosent av dens lengde er på områder som Israel okkuperer. Dette, og de humanitære problemene som valget av denne traséen medfører, er de problematiske aspektene ved separasjonsbarrieren.

Etikkrådets rolle er å vurdere selskapers medvirkning til brudd på de etiske retningslinjene til Statens pensjonsfond – Utland. Etikkrådet skal generelt ta stilling til selskapers egne subjektive forhold, ikke staters eller andre aktørers mulige normbrudd. I dette tilfellet står Etikkrådet imidlertid overfor en vurdering av et selskap som handler på oppdrag av egne statlige myndigheter som begår handlinger som må anses å være ulovlige.

Byggingen av separasjonsbarrieren mot Vestbredden er det største infrastrukturprosjektet i Israel.²² En rekke innsatsfaktorer inngår i bygging av barrieren, herunder et omfattende anleggsarbeid og store mengder materialer i form av asfalt, betong, nettinggjerder og lignende. Enkelte selskaper som er underleverandører av slike produkter til separasjonsbarrieren, inngår trolig i porteføljen til Statens pensjonsfond – Utland. Etikkrådet anser imidlertid ikke at ethvert bidrag til byggingen av separasjonsbarrieren vil kunne danne grunnlag for tilrådning om utelukkelse av selskaper fra fondet.

En vurdering av selskapers medvirkning til normbrudd gjennom salg av i utgangspunktet lovlige, generiske, produkter, reiser flere problemstillinger. Vesentligheten av selskapers bidrag til normbruddet må vurderes i hvert enkelt tilfelle.

Rådet har i en annen sak, ved vurderingen av fondets investering i det amerikanske selskapet Caterpillar Inc., lagt til grunn at det må foreligge et sterkt element av medvirkning til normbrudd fra selskapets side for at slik medvirkning kan anses i strid med fondets etiske retningslinjer. I Caterpillar-saken ble det ansett at selskapets produkter også hadde legitime anvendelsesformål for kjøperen (dvs. den israelske hæren), og at selskapet ikke kunne lastes for kjøperens eventuelle ulovlige bruk utover dette.²³

Et overvåkningssystem som Torch, som er det Elbit har utviklet og leverer, fremstår ikke isolert sett som uetisk. I en vurdering av om Elbits leveranse av Torch som del av separasjonsbarrieren kan sies å utgjøre et grovt normbrudd, må vesentligheten av dette bidraget til barrieren vurderes.

Torch fremstår for Etikkrådet som en hovedkomponent av separasjonsbarrieren og dets medfølgende kontrollregime, og Elbit er en sluttleverandør av dette systemet. Dette overvåkingssystemet, med sine kontroll- og kommandosystemer, er spesielt utviklet for separasjonsbarrieren. Torch har ingen alternative anvendelsesområder, og det er åpenbart at Elbit er kjent med nøyaktig hvor og hvorledes systemet er ment brukt.

Elbit leverer et overvåkningssystem som utgjør en funksjonelt integrert del av separasjonsbarrieren som israelske myndigheter bygger mot Vestbredden. Byggingen av barrieren er ansett som folkerettsstridig, og Elbit er, med sine leveranser, en vesentlig bidragsyter til denne virksomheten.

Etikkrådet anser dermed at fondets investering i Elbit utgjør en uakseptabel risiko for medvirkning til særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer, og at selskapet bør utelukkes fra fondets investeringsunivers på dette grunnlaget.

5 Tiltrådning

På bakgrunn av det ovenstående og i henhold til de etiske retningslinjenes pkt. 4.4., siste alternativ, tilrår Etikkrådet at selskapet Elbit Systems Ltd. utelukkes fra investeringsuniverset til Statens pensjonsform – Utland.

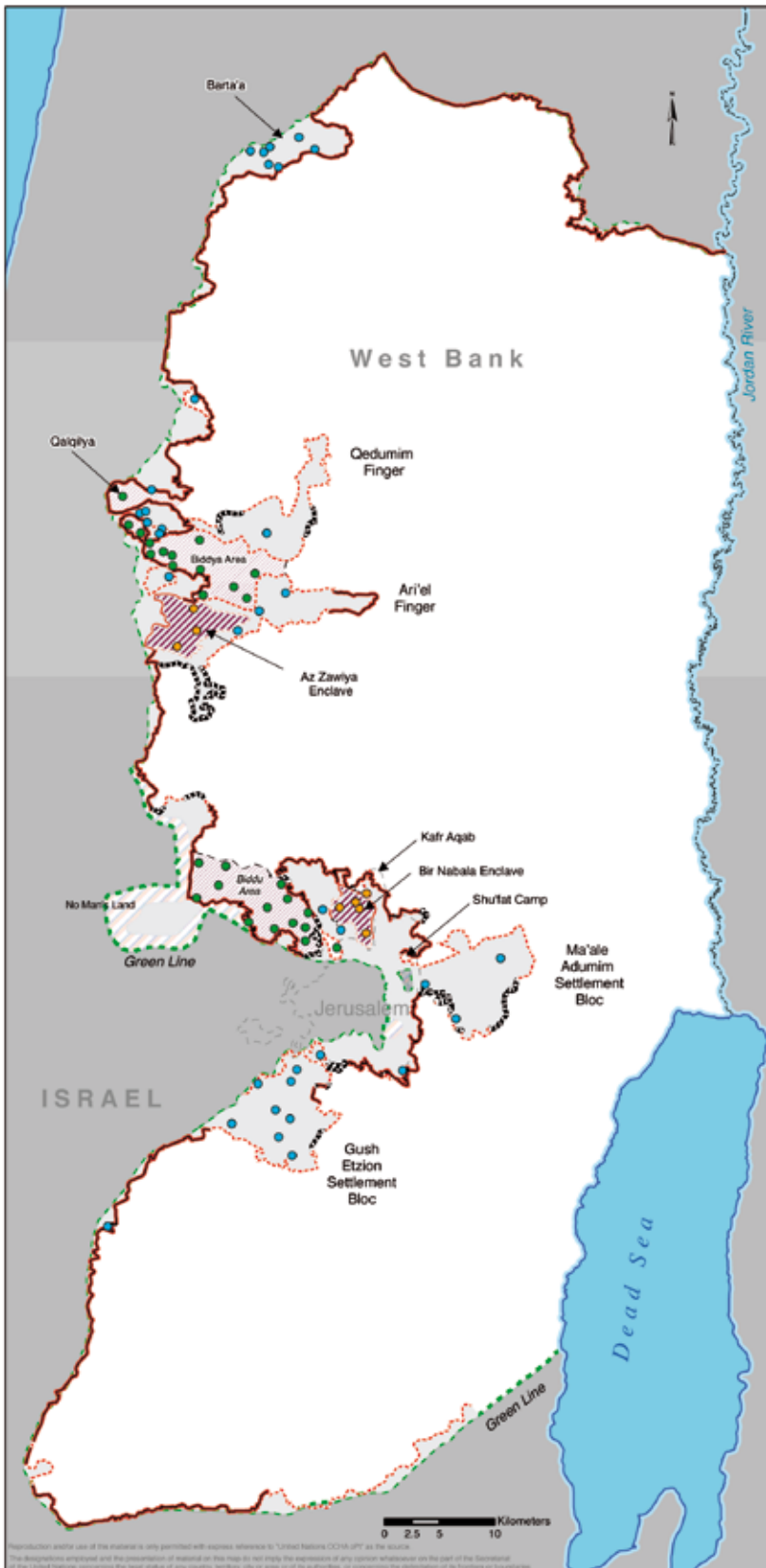
Gro Nystuen (Leder)	Andreas Føllesdal (sign)	Anne Lill Gade (sign)	Ola Mestad (sign)	Bjørn Østbø (sign)
------------------------	-----------------------------	--------------------------	----------------------	-----------------------

Vedlegg (Se s. 33) Kart over deler av Israel som viser separasjonsbarrierens planlagte trasé per juli 2008. Kartet er utarbeidet av OCHA.

Kilde OCHA, se http://www.ochaopt.org/documents/BarrierRouteProjections_July_2008.pdf

UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
West Bank Barrier Route Projections
 July 2008

Area Affected

The Barrier's total length is 723 km, more than twice the length of the 1949 Armistice Line (Green Line) between the West Bank and Israel.

The total area located between the Barrier and the Green Line is 9.8 % of the West Bank, including East Jerusalem and No Man's Land.

When completed, approximately 13 % of the Barrier will be constructed on the Green Line or in Israel with 87 % inside the West Bank.

Populations Affected

If the Barrier is completed based on the current route:

Approximately 35,000 Palestinians holding West Bank ID cards in 35 communities will be located between the Barrier and the Green Line.

The majority of the approximately 250,000 Palestinians with East Jerusalem ID cards will reside between the Barrier and the Green Line. However, Palestinian communities inside the current municipal boundary, Kafr Aqab and Shu'fat Camp, are separated from East Jerusalem by the Barrier.

Approximately 125,000 Palestinians will be surrounded by the Barrier on three sides. These comprise 28 communities; the Biddu and Biddu areas, and the city of Qalqilya.

Approximately 26,000 Palestinians in 8 communities in the Az Zawiyah and Bir Nabala Enclaves will be surrounded on four sides by the Barrier, with a tunnel or road connection to the rest of the West Bank.

Barrier Route

- Completed
- - - Under construction
- · - · - Planned

Cartography and Barrier Themes: OCHA-oPt IMU
 Map December 2007
 Base data: MoPIC (2000) updates OCHA (2006)

For comments contact <ochaopt@un.org>
 Tel. +972 (02) 582-9962 <http://www.ochaopt.org>

Reproduction and/or use of the material is only permitted with express reference to "United Nations OCHA-oPt" as the source.
 The descriptions provided and the information contained in this map do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of the Secretariat of the United Nations or any of its members, nor does it imply that the boundaries, colors, shading, or other information on this map are endorsed by the Secretariat.

Fotnoter

- 1 Det israelske forsvarsdepartementet oppgir på sine hjemmesider at den eneste hensikt med separasjonsbarrieren er å gi sikkerhet mot terroranslag: «The sole purpose of the Security Fence, as stated in the Israeli Government decision of July 23rd 2001, is to provide security. The Security Fence is a central component in Israel's response to the horrific wave of terrorism emanating from the West Bank, resulting in suicide bombers who enter into Israel with the sole intention of killing innocent people.» <http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/ENG/purpose.htm>
- 2 Det israelske utenriksdepartementet: «The Security Fence that is being built is intended to counter terrorism of the most brutal kind, not to dictate a border that is and remains the subject of permanent negotiations. It is our hope that by building this fence its very function will become irrelevant and that one day it will be dismantled.» <http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/ENG/questions.htm>
- 3 Se kart på OCHAs hjemmeside: http://www.ochaopt.org/documents/BarrierRouteProjections_July_2008.pdf
- 4 Israels forsvarsdepartement: <http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/ENG/execution.htm#2>
- 5 «IDF» er Israel Defence Forces, altså det israelske forsvaret. Se http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/ENG/masoa_eng.avi
- 6 FN's Generalforsamling, 12. desember 2003, resolusjon ES 10/14: <http://domino.un.org/unispal.nsf/d9d9od845776b7af85256do80o6f3aeg/f953b744269b9b7485256e150o776dca!OpenDocument>
- 7 ICJ - Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 4. juli 2004, pkt 67: «The Court notes furthermore that the request of the General Assembly concerns the legal consequences of the wall being built «in the Occupied Palestinian Territory, including in and around East Jerusalem». As also explained below [...] some parts of the complex are being built, or are planned to be built, on the territory of Israel itself; the Court does not consider that it is called upon to examine the legal consequences arising from the construction of those parts of the wall.» <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> 8 Ibid, pkt. 137
- 9 Ibid, pkt. 141 «The fact remains that Israel has to face numerous indiscriminate and deadly acts of violence against its civilian population. It has the right, and indeed the duty, to respond in order to protect the life of its citizens. The measures taken are bound nonetheless to remain in conformity with applicable international law.»
- 10 Ibid, pkt. 142: «In conclusion, the Court considers that Israel cannot rely on a right of self-defence or on a state of necessity in order to preclude the wrongfulness of the construction of the wall resulting from the considerations mentioned in paragraphs 122 and 137 above. The Court accordingly finds that the construction of the wall, and its associated régime, are contrary to international law.»
- 11 Prosesskriv fra det israelske utenriksdepartement: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1579.pdf>
- 12 Ibid, pkt.o.5
- 13 Ibid, pkt.8.4 : «Any assessment of the military necessity of the fence would necessarily have to entail, including in respect of parts of the fence where the routing has not been finally determined: a) an assessment of the security threat faced by Israel, which would in turn require an assessment of the nature and scale of terrorist attacks, the continuing nature of the threat, and the likely nature and scale of future attacks; b) an assessment of the effectiveness of the fence to address the security threat relative to other available means. [...]»
- 14 Ibid, pkt.8.8

- 15 UN Economic and Social Council: Report of the Special Rapporteur on Human Rights, John Dugard, on the situation of Human Rights in the Palestinian territories occupied since 1976: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,UNCHR,,PSE,,4562d8cf2,,42d66e330,,o.html>
- 16 Ibid, avsnitt 16: «The Special Rapporteur has repeatedly expressed the opinion that many sections of the wall appear to have been built for reasons other than security. Observations on the present visit confirmed this view. The wall near Bil'in has clearly been constructed to allow for the expansion of the Modi'in settlement. The construction of the settlement of Matiyahu East in the Modi'in bloc is there for all to see and provides the obvious explanation for the wall.»
- 17 Ibid, avsnitt 16: «Even more grotesque is the suggestion that the wall around Abu Dis, Anata, Shuafat and Al-Eizariya is being constructed for security purposes when it separates Palestinian from Palestinian. Here the clear purpose of the wall is to reduce the number of Palestinians in East Jerusalem [...]»
- 18 Ibid, avsnitt 26: «The construction of the wall, the de-Palestinization of the closed zone and the expansion and construction of settlements in the closed zone make it abundantly clear that the wall is designed to be the border of the State of Israel and that the land of the closed zone will be annexed. Already, members of the Israel Defense Forces inform international representatives visiting the closed zone that it is part of Israeli territory. This is understandable as, after all, Israelis have free access to the closed zone, whereas Palestinians require special permits to enter this zone. There is clear evidence of Israel's intentions in this regard. Addressing a meeting of the Jewish community in Paris on 28 July 2005, Prime Minister Sharon stated that, thanks to the disengagement from Gaza, «Israel has gained unprecedented political achievements», including «a guarantee that the major population centres in Judea and Samaria (that is, the West Bank) will remain part of Israel in any final status agreement; and there will be no return to the 1967 borders». Then, on 30 November 2005, the Justice Minister, Tzipi Livni, acknowledged that the wall is a «political» rather than a «security» wall and that it would serve as «the future border of the State of Israel».
- 19 Israels forsvarsdepartement: «Status Report, Legal aspects of the Security Fence», 2007, seamzone.mod.gov.il/Pages/ENG/news.htm#news49
- 20 Beit Sourik Village Council vs The Government of Israel, pkt.27, http://www.unhcr.org/refworld/publisher,ISR_SC,,,4374ac594,,o.html
- 21 Se hele kjennelsen på http://elyon1.court.gov.il/Files_ENG/04/570/079/A14/04079570.
- 22 Israels forsvarsdepartement, «Israel's Security Fence – Operational Aspects» <http://seamzone.mod.gov.il/Pages/ENG/execution.htm>
- 23 Se brev fra Etikkrådet til Finansdepartement 15. mai 2006 vedr. investeringer med tilknytning til Midtøsten <http://www.regjeringen.no/pages/1957953/Brev%20fin%20dep%20vedr%20Midtosten%20mai06.pdf>

Til Finansdepartementet

Oslo, 16. februar 2009
(Offentliggjort 19. november 2009)

Tilråkning om uttrekk fra MMC Norilsk Nickel

Innhold

- 1 **Innledning** 36
- 2 **Kilder** 37
- 3 **Hva rådet har tatt stilling til** 38
- 4 **Om Norilsk Nickel** 38
- 5 **Miljøskader og helseeffekter** 40
 - 5.1 Utslipp til luft 40
 - 5.2 Utslipp til vann 42
 - 5.3 Miljøkonsekvenser 43
 - 5.4 Helseeffekter 44
- 6 **Selskapets arbeid med å redusere utslipp** 46
 - 6.1 Selskapets handlingsplan for utslippsreduksjon 46
 - 6.2 Selskapets svar til rådet 47
- 7 **Rådets vurdering** 48
- 8 **Tilråkning** 49

1 Innledning

Etikkrådet for Statens pensjonsfond – Utland besluttet i møte 4. juni 2008 å vurdere om investeringene i selskapet MMC Norilsk Nickel¹ vil kunne innebære en risiko for at fondet medvirker til alvorlig miljøskade i henhold til punkt 4.4 i de etiske retningslinjene. Per 31. desember 2008 hadde Statens pensjonsfond – Utland investert ca 312 millioner NOK i selskapet.

Det russiske metall- og gruveselskapet Norilsk Nickel med tilhørende datterselskaper er en av verdens største produsenter av nikkel og palladium. Selskapet har produksjonsanlegg i seks land. Hoveddelen av produksjonen foregår på Kola og Tajmyrhalvøya nord i Russland. Rådet har vurdert selskapets virksomhet ved Polardivisjonen på Tajmyrhalvøya.

Norilsk Nickels Polardivisjon har i mange år sluppet ut store mengder svoveldioksid (SO₂), nikkel og tungmetaller, blant annet kobber. Årlige utslipp av svoveldioksid er på ca 2 000 000 tonn, mens utslippene av nikkel og kobber er anslått til henholdsvis 450 og 500 tonn per år. Utslippene har ført til at vegetasjonen opptil 20 mil fra anleggene er død eller har betydelige skader. Luftforurensningen har også ført til betydelige helseproblemer i lokalbefolkningen. Luftveislidelser og ulike kreftformer er langt vanligere her enn i andre områder i Russland.

I samsvar med de etiske retningslinjenes punkt 4.5 har rådet kontaktet Norilsk Nickel gjennom Norges Bank for å be selskapet kommentere utkast til tilrådning om utelukkelse. I sitt svar presenterte selskapet resultatene fra selskapets miljøprogram for perioden 2004–2007 og la blant annet vekt på at selskapet tar sikte på å nå alle målene i handlingsplanen for utslippsreduksjoner innen 2015. Norilsk Nickel svarte ikke spesifikt på rådets spørsmål om selskapet ville iverksette tiltak for å rydde opp i forurenset grunn og sedimenter, eller hvilke tiltak det ville gjennomføre for å nå målsettingen om 70 prosent reduksjon i SO₂-utslippene innen 2010.

Etter Etikkrådets oppfatning er miljødeleggelsene omfattende, varige og til dels uopprettelige, i tillegg til at befolkningen påføres alvorlige helseplager. Skadene er en følge av store utslipp over mange år. Selv om selskapet i de senere år har gjennomført tiltak som har redusert utslippene av metaller, er nivåene fremdeles høye, og SO₂-utslippene er tilnærmet uforandret. Etter rådets oppfatning synes selskapet ikke å overholde nasjonale miljøkrav, og det synes heller ikke å ha planer om å rydde opp i forurenset grunn. Selskapets egne planer om betydelige utslippsreduksjoner er så langt ikke realisert slik at miljødeleggelsene fortsetter, og rådet finner det lite sannsynlig at selskapets planer vil bli gjennomført i overskuelig framtid. Rådet anser derfor at det foreligger en uakseptabel risiko for at de forurensende utslippene fra Norilsk Nickel og den svært omfattende forurenningen av jord, vann og luft vil fortsette i fremtiden.

Rådet konkluderer med at de etiske retningslinjenes punkt 4.4, annet ledd, gir grunnlag for å anbefale at MMC Norilsk Nickel utelukkes fra Statens pensjonsfond – Utland på grunn av uakseptabel risiko for medvirkning til nåværende og fremtidig alvorlig miljøskade.

2 Kilder

Denne tilrådingen er basert på informasjon hentet fra russiske myndigheters undersøkelser og uttalelser om Norilsk Nickel, vitenskapelige studier i regi av FN og Verdensbanken, samt artikler i russiske og internasjonale vitenskapelige tidsskrifter. Rådet har blant annet hatt tilgang til rapporter fra statlige russiske organer og myndigheter og har viet særlig oppmerksomhet til undersøkelser og rapporter utarbeidet av Det russiske miljøtilsynet (Rosprirodnadzor), som ligger under Naturressursdepartementet.

Annet kildemateriale omfatter vitenskapelige og tekniske vurderinger foretatt av forskningsinstitusjoner og statlige myndigheter og instanser, særlig The Arctic Monitoring Assessment Programme (AMAP)² og Det russiske vitenskapsakademi.³ The Blacksmith Institute⁴ har også vært konsultert.

I tillegg har rådet foretatt egne undersøkelser for å belyse saken ytterligere. Miljøstiftelsen Bellona⁵ ble engasjert for å samle inn informasjon om selskapets utslipp til luft og vann i Norilsk, samt om selskapets strategi for å redusere utslippene.⁶ En russisk journalist fikk i oppdrag å utarbeide en oversikt over lokal, regional og nasjonal pressedeckning av selskapet i Russland de siste tre årene, herunder uttalelser fra selskapets ansatte og russiske tjenestemenn om miljø- og helsespørsmål relatert til Norilsk Nickel.

Kilder fremgår av fotnotene i denne tilrådingen.

3 Hva rådet har tatt stilling til

Etikkrådet besluttet i møte 4. juni 2008 å vurdere Norilsk Nickel da selskapet nylig var kommet inn i fondets portefølje. Rådet var kjent med at selskapets produksjonsanlegg i Russland er ansett for å være svært forurensende.

The Blacksmith Institute har for eksempel karakterisert området rundt Norilsk Nickels virksomhet på Tajmyrhalvøya som ett av de ti mest forurensede steder i verden,⁷ og russiske myndigheter har påpekt at selskapets utslipp til luft og vann langt overskrider tillatte grenseverdier.⁸

Rådet har konsentrert sin vurdering om Norilsk Nickels Polardivisjon i byen Norilsk på Tajmyrhalvøya. Rådet er kjent med kritikken som er blitt reist mot virksomheten på Kolahalvøya ved Norges nordlige grense. Denne går ut på at selskapet over lang tid har forårsaket alvorlig miljøskade uten å sette i gang tilstrekkelige tiltak for å redusere utslippene fra smelteverkene. Rådet har ikke sett nærmere på disse anklagene. I henhold til de etiske retningslinjenes punkt 4.4, annet ledd har rådet vurdert om fondets investeringer i Norilsk Nickel innebærer en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til alvorlig miljøskade.⁹

I tidligere vurderinger av miljøsaker har Etikkrådet lagt vekt på følgende:

- om skaden er stor,
- om skaden medfører irreversible eller langsiktige virkninger,
- om skaden har store negative konsekvenser for menneskers liv og helse,
- om skaden er et resultat av brudd på nasjonale lover eller internasjonale normer,
- om selskapet har unnlatt å handle for å forhindre skade,
- om selskapet har gjennomført tiltak for å rette opp skadeomfanget i tilstrekkelig grad,
- om det er sannsynlig at selskapets uakseptable praksis vil fortsette.

På grunnlag av punktene ovenfor foretar rådet en konkret helhetsvurdering av hva som skal anses som alvorlig miljøskade i hvert enkelt tilfelle.

Retningslinjene gjelder eksisterende og fremtidige normbrudd. Dette innebærer at rådet må vurdere om det foreligger en risiko for at selskapets uakseptable praksis vil fortsette. Selskapets tidligere handlemåte kan gi en indikasjon på hvordan det vil opptre i fremtiden og danner derfor et grunnlag for å vurdere om det foreligger en uakseptabel risiko for at uetiske handlinger vil finne sted i fremtiden.

4 Om Norilsk Nickel

Norilsk Nickel driver nikkell- og palladiumgruver og smelteverk, men produserer også gull, platina, kobber og kobolt. Selskapets aktiviteter omfatter hele verdikjeden fra utvinning av malm til produksjon av metaller.¹⁰

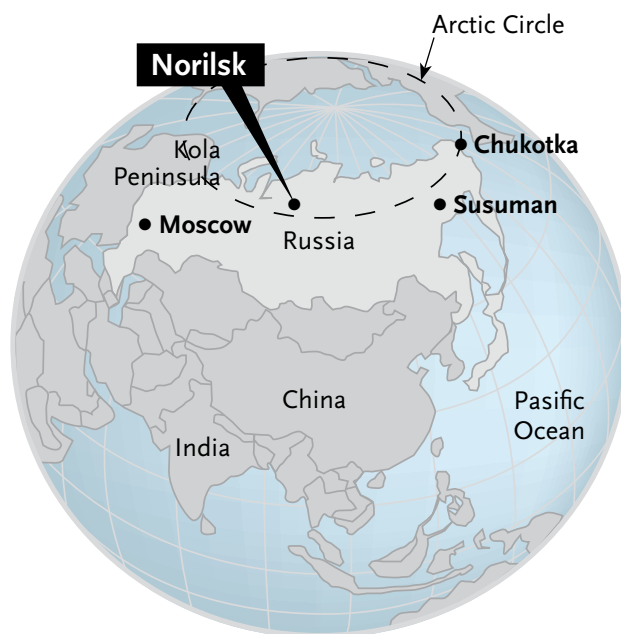
Selskapet er en av verdens største produsenter av nikkell og palladium og Russlands største gullprodusent. I tillegg rangeres det blant de fire største platinaprodusentene og de ti største kobberprodusentene i verden.¹¹ I hjemlandet har Norilsk Nickel en markedsandel på nesten 96 prosent av nikkellproduksjonen, 55 prosent av kobberproduksjonen og 95 prosent av koboltproduksjonen. Selskapet står for ca 4,3 prosent av Russlands samlede eksport.¹²

Ifølge selskapets årsrapport var omsetningen i 2007 på 17,1 milliarder US dollar og bruttofortjenesten på 5,3 milliarder US dollar.¹³ Per mai 2008 var det to hovedaksjonærer i selskapet: Vladimir Potanin med en eierandel på rundt 30 prosent og United Company RUSAL med ca 25 prosent av selskapets aksjekapital.

Norilsk Nickel har produksjonsanlegg i seks land: Russland, Finland, Australia, Botswana, Sør-Afrika og USA. Selskapets gruvevirksomhet består av seks heleide og fem majoritets-eide datterselskaper over hele verden, mens resten av selskapets forretningsområder omfatter ca 24 heleide og 14 majoritets-eide datterselskaper.¹⁴

Selskapets viktigste produksjonsanlegg er i Russland. Polardivisjonen¹⁵ som ligger på Tajmyrhalvøya i Krasnojarsk-regionen i Sibir, og OJSC Kola Mining and Metallurgical Company¹⁶ som holder til i Murmansk-regionen på Kolahalvøya.

Figur 1
Norilsk Nickels
lokalisering¹⁷

Om Norilsk Nickels Polardivisjon

Virksomheten til Norilsk Nickels Polardivisjon er basert på forekomstene av kobber- og nikkelsulfid som utvinnes ved gruvene Oktyabrsky, Talnakh og Norilsk-1 i Norilsk-området.

I 2006 var samlet produksjon av kobber og nikkel ved Polardivisjonen på henholdsvis 351 000 og 122 000 tonn.¹⁸ Malmen behandles ved to anrikningsanlegg hvor den foredles til nikkell-, kobber- og svovelkonsentrater. Konsentratene videreføres ved Polardivisjonens fire metallurgiske anlegg i Norilsk området, se figur 2.

De to byene Norilsk og Talnakh ligger like ved anleggene, og ca 200 000 mennesker bor i umiddelbar nærhet til smelteverkene.¹⁹

Figur 2
Norilsk Nickels
virksomhet i Norilsk-
området ²⁰

5 Miljøskader og helseeffekter

Norilsk er en av de mest forurensede byene i Russland.²¹ Målinger av luften i Norilsk viser at forurensningskonsentrasjonene overstiger myndighetenes grenseverdier 350 dager i året.²² I ca 80 prosent av tilfellene er konsentrasjonen av skadelige stoffer fem ganger høyere enn tillatt,²³ og i 20 prosent av tilfellene overstiges grenseverdiene med 10 ganger eller mer.²⁴ Utslippene fra Norilsk Nickels virksomhet i Norilsk-området er alvorlige både for miljøet og lokalbefolkningens helse.

5.1 Utslipp til luft

SO₂

Malmforekomstene på Tajmyrhalvøya er svært svovelrike. Når malmen foredles i smelteverkene, fører dette til utslipp til luft av blant annet store mengder SO₂ og tungmetaller.

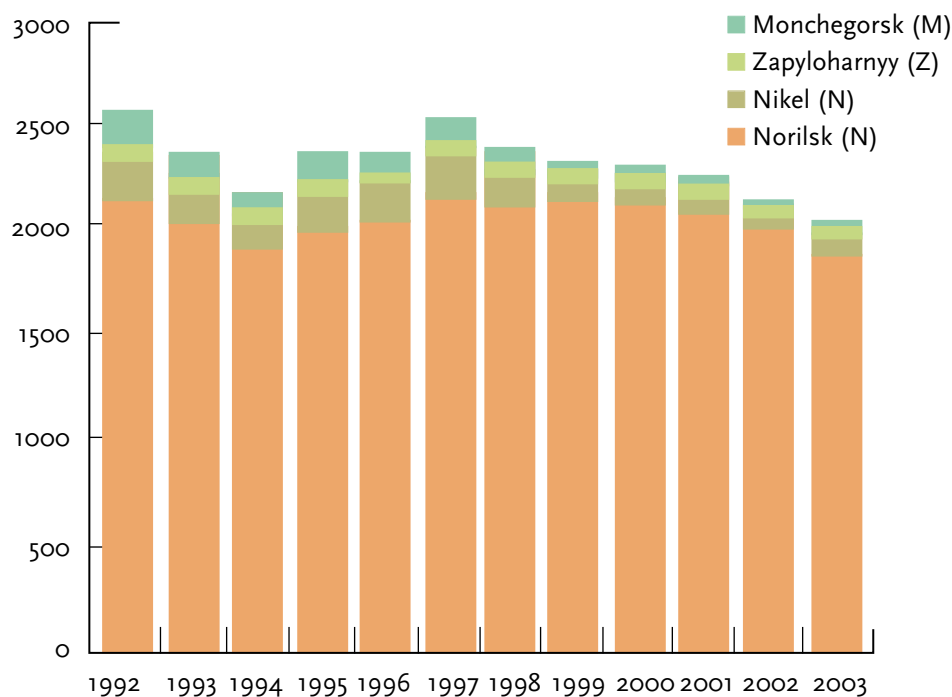
Figuren på neste side viser utslippene av SO₂ fra 1992 og fram til 2003. Utslippene gikk noe ned mellom slutten av 1990-tallet og 2003. I de senere årene synes de å ha stabilisert seg på 2003 nivå.

I de siste fem årene har Norilsk Nickel rapportert om SO₂-utslipp på rundt 2 millioner tonn per år.²⁶ De siste tallene viser ca 1 940 000 tonn årlig i 2006 og 2007,²⁷ hvilket innebærer en reduksjon i SO₂-utslippene med 60 900 tonn (3 prosent) i perioden 2004–2007.²⁸ Svovelutslippene fører til sur nedbør, og svovelkonsentrasjonen i nedbøren i Norilsk-området er blant de høyeste i hele Russland.²⁹

Svovelutslippene fra selskapet er betydelige også i internasjonal sammenheng. I 2005 var Norilsk Nickels SO₂-utslipp 12 ganger større enn de samlede SO₂-utslippene fra mineral- og metallproduksjon i alle 27 EU-land.³⁰

Selskapet er pålagt å overvåke utslippene sine, og om nødvendig redusere eller stoppe produksjonen når konsentrasjonen av forurensninger overskrider tillatte maksimumsverdier. Dette kan skje på dager med inversjon og vindstille eller når vinden blåser mot byen Norilsk.³¹ I 2007 rapporterte selskapet «that the duration of periods of contamination that exceeded the maximum permissible concentration five times or more was reduced by 20 %».³²

Figur 3
Beregnet utslipp av
SO₂ (i tusen tonn)
1992–2003²⁵

Det betyr at selv om varigheten av perioden der grenseverdiene overstiges er redusert siden 2006, synes det likevel å forekomme perioder der grenseverdiene ikke overholdes. Selskapet oppgir ikke hvor langvarige disse periodene er, eller hvor ofte de forekommer.

Metaller

Utslippene fra smelteverkene inneholder store mengder nikkell og kobber, men også kobolt og vanadium bidrar i vesentlig grad til metallforurensningen.³³ Metallene slippes ut til luft, bundet til partikler.

Ifølge selskapet var partikkelutslippene til luft i 2007 på 22 280 tonn, hvorav omtrent halvparten kommer fra Polardivisjonen.³⁴ Selskapet spesifiserer ikke hvor stor andel av dette som er metaller, eller hvilke metaller det er snakk om.

Basert på data i selskapets CSR-rapport kan likevel utslippene av metaller i 2007 beregnes til ca 450 tonn nikkeloxyd, 500 tonn kobberoxyd og 50 tonn koboltoxyd.³⁵ Disse tallene synes imidlertid ikke å stemme overens med andre kilder. Ifølge AMAP er området rundt Norilsk en av de største punktkildene for visse metaller i det nordlige Arktis, og AMAP har vurdert årlige nikkellutslipp til å være rundt 1 300 tonn og kobberutslippene til ca 2 800 tonn per år.³⁶ Rådet kjenner ikke til andre uavhengige vurderinger av utslippene.

Selv om mesteparten av metallene avsettes i nærheten av smelteverkene, representerer utslippene likevel en vesentlig andel av forurensningen i polområdene. Fremherskende vindretninger over Arktis går fra Eurasia til Nord-Amerika, og modeller viser at Eurasia står for mer enn halvparten av luftforurensningen målt i Arktis. De russiske kildene, blant dem smelteverkene på Kolahalvøya og i Norilsk, er de viktigste, dels fordi de ligger langt nord innenfor det arktiske luftområdet, og dels fordi sterke sibirske høytrykkssystemer driver luft nordover om vinteren.³⁷ Utslippene fra industrivirksomheten i Uralfjellene og Norilsk bidrar til størstedelen av metallkonsentrasjonen i lufta over Alaska og det nordlige Canada.³⁸

5.2 Utslipp til vann

Norilsk Nickel slipper ut betydelige mengder nikkel og kobber, kobolt, vanadium og andre metaller til vassdragene i Norilsk-området³⁹, blant annet til Norili/Pjasinskaya-vassdraget⁴⁰ og til Pjasino-innsjøen.⁴¹ Selskapet har 86 utslippspunkter til vann, hvorav 73 ikke har noen form for rensing (per 2007).⁴² Selskapet opplyser at det har utslippstillatelse for utslippene som er hjemlet i miljølovgivningen.⁴³

Norilsk Nickel oppgir at de totale utslippene av forurensninger til vann for hele selskapet i 2007 var på 159 770 tonn. Av dette kom 99 000 tonn fra Polardivisjonen.⁴⁴ Selskapet spesifiserer imidlertid ikke hvilke forurensninger som inngår i målingene. Dermed er det også vanskelig å bedømme tallene.

Det russiske miljøtilsynets inspeksjon av Norilsk Nickel i 2007

Tidlig i 2007 sendte 12 000 Norilsk-innbyggere en appell til medlemmer av den russiske nasjonalforsamlingen, Dumaen, og til tjenestemenn i føderale miljøvernorganer om å undersøke forurensningssituasjonen i Norilsk.⁴⁵ I det åpne brevet gav innbyggerne uttrykk for sine bekymringer om miljøsituasjonen og helsetilstanden til befolkningen. Som følge av anmodningen gjennomførte det russiske miljøtilsynet – Rosprirodnadzor inspeksjoner ved Polardivisjonen mellom januar og august 2007.⁴⁶

Inspektørene undersøkte blant annet om Norilsk Nickel fulgte miljøkravene til vannbruk og vern av overflatevann. Inspeksjonene ble foretatt uanmeldt og omfattet de tre største anleggene. Et uavhengig laboratorium tok prøver av avløpsvannet og dokumenterte prosessene med bilder og videooptak gjennom hele inspeksjonsperioden. Analyseresultatene viste at konsentrasjonen av forurensende stoffer i utslippene fra alle de tre anleggene gjennomgående oversteg tillatte grenseverdier. Det ble blant annet målt konsentrasjoner av kobber og nikkel på henholdsvis 2 400 og 630 ganger høyere enn tillatte nivåer.⁴⁷ Undersøkelsene fant også utslipp som det ikke var gitt tillatelse for, og at selskapet hadde unnlatt å gjennomføre tidligere pålegg om å redusere utslippene innen tidsfristene. Basert på resultatene av inspeksjonen beregnet tilsynet miljøkostnadene for selskapets brudd på vannforskriftene.⁴⁸ En liste over hvilke konkrete brudd selskapet hadde forestått, var også med i tilsynets rapport.⁴⁹ Tilsynet konkluderte med at selskapets ulovlige utslipp skader vassdragene.

Norilsk Nickel var uenig i miljøtilsynets konklusjoner og sendte et brev til tilsynet der selskapet begrunnet sine innvendinger.⁵⁰ Selskapet opplyste også at det var i ferd med å modernisere sine industrianlegg fra 1930- og 1940-årene som ble bygget uten hensyn til miljøet, og la til at «*the environmental programme is timed for 2004–2015 and will cost an estimated 36 billion rubles.*»⁵¹

Miljøtilsynet anla likevel søksmål mot Norilsk Nickel ved Voldgiftsdomstolen i Krasnojarsk Kraj-regionen i begynnelsen av 2008.⁵² Søksmålet gjaldt erstatning til en verdi av vel 4,3 milliarder rubler for miljøskader selskapet hadde forårsaket gjennom ulovlige utslipp til vann. I rettssaken kom det også frem at selskapet ikke hadde fulgt opp en kjennelse fra 18. januar 2006 ved domstolen i Novokuznetsk, som påla selskapet å stanse utslippene av ubehandlet avløpsvann til elvene Aba og Konobenikha. Domstolen avviste Miljøtilsynets sak i juni 2008.⁵³ Greenpeace har anlagt et annet søksmål om miljøskade til den russiske riksadvokaten. Denne saken er fremdeles under behandling.

5.3 Miljøkonsekvenser

Den kombinerte effekten av enorme SO₂- og metallutslipp har alvorlig og langvarige effekter på miljøet rundt Norilsk og rammer vegetasjon, jordsmonn, vann, dyre- og planteliv.⁵⁴

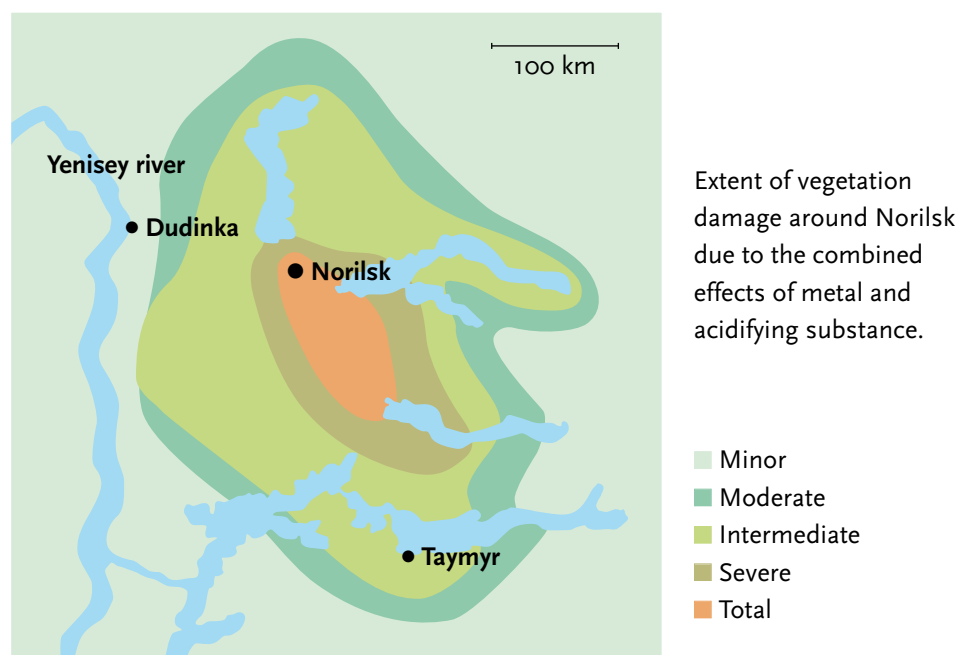
AMAP, som har overvåket forurensningene i Arktis siden 1991, har i mange år rapportert om hvordan avsetninger av tungmetaller, nikkel og forsurende forurensinger har ført til store skader på jordsmonn og bunnvegetasjon, noe som ifølge AMAP har skapt en industriell ørken rundt smelteverket.⁵⁵

De ødelagte områdene rundt smelteverkene kan deles i tre soner (se figur 4 nedenfor).⁵⁶ I den innerste sonen er skogen død. Der er det ingen vegetasjon, dyrelivet er så å si ikke-eksisterende, mikrobeaktiviteten i jorda er minimal, og det organiske jordlaget er borte. Sonen med skogdød strekker seg 8 km eller mer med vindretningen fra Norilsk. Byen Norilsk ligger innenfor denne sonen.

Utenfor skogdødsonen er det en sone med synlig skadd natur som dekker et belte på opp til 200 km rundt Norilsk. Her er vegetasjonen tydelig skadet og svekket. Trærne mister blad og nåler og viser andre tegn på misvekst. Det finnes ikke lav, noe som er en klar indikasjon på høye forurensningsnivåer. Jordsmonnet gir dårlige vekstvilkår på grunn av høy tilførsel av nikkel og kobber. De langsiktige og kumulative virkningene av dette på økosystemet er ikke fullstendig klarlagt.

Forskning viser at mellom 90–95 prosent av metallutslippene fra smelteverkene ser ut til å holde seg innenfor denne sonen. Forhøyede bly- og kobberverdier er påvist i et belte på ca 200 km fra utslippskilden, og kobberkonsentrasjonene i mose er ca 100 ganger høyere enn i området lenger nord for Norilsk.⁵⁷ Forskere har også funnet forhøyede nivåer av metaller i overflatejord og innsjøsedimenter.⁵⁸

Figur 4
Skade på vegetasjon i
Norilsk⁵⁹

Omfanget av skade på vegetasjonen rund Norilsk som skyldes en kombinert effekt av metaller og forsurende stoffer.

Den tredje sonen er en sone der skadene ikke er åpenbart synlige, men der visse endringer i vegetasjon kan observeres. Denne sonen strekker seg over ca 300 km rundt Norilsk.⁶⁰ Forskerne er imidlertid bekymret for at området som er påvirket av tungmetaller, kan være i vekst. «*The accumulations of heavy metals are a significant problem, and their presence is likely to remain a barrier to recovery even if inputs from smelter emissions cease.*»⁶¹ Som beskrevet ovenfor, har forurensningene fra smelteverkene i Norilsk åpenbart skadet økosystemer i jord og vann, også på lang sikt. Planteforyngelse, for eksempel, påvirkes av tungmetaller som kan hindre at frø spirer. Fugler og pattedyr vil høyst sannsynlig holde seg unna de mest ødelagte områdene på grunn av mangel på mat. I sonen med synlig skade kan dyrene kanskje overleve, men metallkonsentrasjonen i dyrene vil øke over tid og kan føre til giftvirkninger.⁶²

Også vann og elver er sterkt påvirket både av utslippene til luft og vann.⁶³ Ifølge en rapport utarbeidet av den regionale fiskeforvaltningen, har forurensningene medført at lokale elver ikke lenger er egnet for fiske.⁶⁴ Skadene har også en langsiktig effekt. Våtmarksområder kan akkumulere betydelige mengder tungmetaller og fungere som et lager for en kontinuerlig tilførsel av metaller til elver og vassdrag i lang tid fremover.⁶⁵

Ifølge AMAP vil virkningen av tidligere og pågående forurensning sannsynligvis fortsette i mange tiår fordi den arktiske vegetasjonen er svært sårbar for forurensning og bruker lang tid på å regenerere.⁶⁶ «*The cumulative effects of acidifying emissions and the deposition of toxic heavy metals can be disastrous for ecosystems which are already subject to extreme climatic conditions.*»⁶⁷

Det er konstatert at utslippene fra Norilsk Nickel i vesentlig grad bidrar til såkalt arktisk dis som påvirker klimaet i Arktis. Arktisk dis er et persistent og synlig lag av langtransporterte forurensninger (for det meste sulfataerosoler og sot) som akkumulerer i den arktiske atmosfæren om vinteren og våren.⁶⁸ Den lange mørke vinteren gjør at kjølige og stabile luftmasser nær overflaten lukker inne nye tilførsler av forurensninger i opptil flere måneder. Sotmengden har direkte innvirkning på hvor mye solenergi som slippes gjennom disen. Om vinteren har sot en isolerende effekt og minsker varmetapet. I den lyse årstiden kan økte sotavsetninger påvirker snøens refleksjonsevne og på den måten ha en forsterkende effekt på den globale oppvarmingen⁶⁹. Hvordan forurensningene i Arktis påvirker klimaet, er komplisert og ikke klarlagt. Uansett antas virkningene å være alvorlige fordi Arktis regnes for å være særlig sårbart overfor endringer i den generelle varmebalansen.⁷⁰

5.4 Helseeffekter

Både SO₂, nikkel og tungmetaller er helseskadelige stoffer som blant annet kan forårsake luftveissykdommer, hjerte-karsykdommer og ulike kreftformer. Helsedata fra 1990-tallet og frem til i dag bekrefter at befolkningen i og rundt Norilsk er utsatt for en rekke helseproblemer. Undersøkelser dokumenterer også helseeffekten av å være kontinuerlig utsatt for store mengder forurensninger.

I 2008 utarbeidet Det russiske vitenskapsakademi en forskningsrapport for Verdensbanken der sammenhengen mellom luftforurensning, miljøgifter og helseeffekter i Russland ble vurdert.⁷¹ I denne dokumenterer russiske forskere en klar positiv korrelasjon mellom SO₂-konsentrasjon i lufta og akutte luftveissykdommer og dødelighet.⁷² Det fremgår også at det er en høyere forekomst av helseplager og sykdommer i Norilsk enn andre steder i Krasnojarsk Kraj – regionen.⁷³ Den samme tendensen bekreftes også i en annen

studie der anslag fra de siste årene viser at luftforurensning forårsaker 37 prosent av nye sykdomstilfeller blant barn og 21,6 prosent av nye sykdomstilfeller blant voksne.⁷⁴

Kreft

Det er påvist at forekomsten av kreft, særlig lungekreft, er høyere i byen Norilsk enn noe annet sted i Krasnojarsk Kraj-regionen. I rapporten for Verdensbanken konkluderer russiske forskere med at: «*a higher prevalence of oncological diseases has been clearly observed in Norilsk for many years...standardized indicators of lung cancer incidence among men in Norilsk are much higher than the [region].*»⁷⁵ Forfatterne av rapporten sier: «*[they] believe that the high indicators in Norilsk have no analogs [anywhere else] in Russia.*»⁷⁶ I senere år synes det å ha vært en økning i antall kreftrelaterte dødsfall, særlig forbundet med lungekreft.⁷⁷

Barns helse

I 2007 rapporterte BBC om miljø- og helsesituasjonen i Norilsk med intervjuer av lokalbefolkningen og helsearbeidere. Rapporten beskriver blant annet bekymringen til en lokal lege for helseeffekten av forurensningene, særlig for barn: «*På 1960-tallet kom det mange innflyttere hit, og alle var friske. Men nå er det veldig, veldig få friske barn som fødes her, og dette skyldes utelukkende miljøet.*»⁷⁸

Legens bekymringer underbygges av mange undersøkelser om hvordan barn påvirkes av forurensning. Forskning utført av Det russiske vitenskapsakademi på 1990-tallet viser at forekomsten av luftveislidelser og nevrologiske sykdommer var mye høyere blant barn i Norilsk enn blant dem som bodde i arktiske byer med ren luft. Undersøkelser som så på forekomsten av luftveis- og øre-, nese-, halssykdommer blant skolebarn i Norilsk, fant at barn som bor i nærheten av smelteverkene er 1,5 til 2 ganger så utsatt for å bli syke enn de som bor noen kilometer lenger unna.⁷⁹ Også dødeligheten på grunn av luftveissykdommer var betydelig høyere enn gjennomsnittet i Russland og representerte nesten 16 prosent av alle dødsfall blant barn i Norilsk på den tiden.⁸⁰

Reproduktiv helse

Data for fosterskader og lav fødselsvekt hos spedbarn (under 2 500 g) er vanlige indikatorer for å vurdere hvordan forurensninger påvirker fosterutvikling og nyfødte. Undersøkelser i Russland har vist at det generelt er en høyere forekomst av sykdommer blant nyfødte og et høyere antall nyfødte med lav fødselsvekt i byer med høy forurensning sammenliknet med byer der luften er ren. I Norilsk er det observert en særlig økning i antall spedbarn med lav fødselsvekt blant mødre som bor i nærheten av nikkelanlegget.⁸¹

Statistikken viser også at gravide kvinner i Norilsk oftere har komplikasjoner i siste halvdel av svangerskapet, og at flere føder for tidlig enn i andre deler av regionen.⁸² Tilsvarende er det også registrert høyere aborttall, svangerskapsforgiftninger og for tidlige fødsler.⁸³ Overhyppigheten forklares med forurensningene, men det er ikke kjent hvorvidt arbeidsmiljø, for eksempel ved at kvinner jobber i smelteverkene, også spiller inn.⁸⁴

Helseeffekter beskrevet av lokalbefolkningen

Lokalbefolkningen er naturligvis bekymret for hvordan deres liv og helse påvirkes av utslippene fra selskapet. I det åpne brevet til russiske politikere og myndigheter, som er nevnt tidligere i denne tilrådingen, uttrykker innbyggerne bekymringer over at svoveldioksid finnes i så store mengder i luften, og at den bidrar til at: «*det oppstår kroniske lungesykdommer og at disse utvikler seg, det irriterer slimhinnene i øyne og luftveier, bidrar til og forverrer forløpet av kronisk gastritt, bronkitt, laryngitt [strupekatarr] og kan føre til lungekreft. I*

samspill med fuktigheten i luften dannes det ørsmå dråper av svovelsyre, som etser lungene våre hver eneste dag og utfelles med regnet, som dreper vegetasjonen.»⁸⁵ Innbyggerne tar dessuten opp at:

- Tungmetaller svekker immunforsvaret til innbyggerne, og at dette er viktig for å kunne leve i et arktisk klima.
- Et svekket immunforsvar betyr at barna får hyppige, akutte virusinfeksjoner i luftveiene, tilbakevendende lungebetennelser og bronkitt samt allergiske sykdommer.
- Det er stadig oftere behov for å søke legehjelp. I 1995 var antallet legehenvendelser 1369,8 per tusen pasienter. I 1999 var dette tallet 1591,8 og i 2001 var det 1668,5. Denne trenden fortsetter.
- Det er vanlig at barnehagene må avlyse utendørsaktiviteter for barna på grunn av høye forurensningskonsentrasjoner i lufta.
- Innbyggerne i Norilsk utvikler kreftsykdommer 1,65 ganger så hyppig som gjennomsnittet i Russland, mens tallet for innbyggerne i sentrale bydeler er 2,7 ganger høyere.

6 Selskapets arbeid med å redusere utslipp

6.1 Selskapets handlingsplan for utslippsreduksjon

På Norilsk Nickels hjemmeside heter det at miljøsikker produksjon og miljøvern har høyeste prioritet for selskapet. I sin miljøpolitikk legger selskapet særlig vekt på følgende tre forhold: gradvis reduksjon av utslipp til luft, herunder SO₂ og partikler, gradvis reduksjon av utslipp til elver og innsjøer, samt etablering av avfallsdeponier.⁸⁶

I miljøstrategien fra 2004 til 2020 har selskapets styre besluttet langsiktige mål om forbedring av miljøforhold og utslippsreduksjoner med målsetting om å overholde miljøkravene: «*The Company's Production Development Strategy through 2015 (reconfirmed in its Strategy through 2020) sets environmental safety improvement, air emissions and wastewater discharge reduction aimed at environmental legislation compliance, as one of the long-term objective of the Company's business.*»⁸⁷

For å redusere utslippene til luft innførte selskapet i 2004 en handlingsplan for utslippsreduksjon. Ved å bygge deponier for lagring av svovel og stenge deler av nikkelanlegget og andre tiltak skal selskapet eliminere utslippene av partikler innen 2010 og redusere utslippene av SO₂ med 70 prosent i forhold til dagens nivå.⁸⁸ Det vil i så fall innebære at selskapet må få ned SO₂-utslippene til ca 580 000 tonn i løpet av dette og neste år. Selskapet har som mål å redusere utslippene ytterligere for å oppfylle utslippskravene (maximum permissible level) innen 2015.⁸⁹ Selskapet detaljerer ikke utslippsmålene nærmere, men ifølge et intervju med en funksjonær i Norilsk i den russiske avisen Novosibis skal SO₂-utslippene «*reduseres til 915 000 tonn innen 2009, 647 000 tonn innen 2011, og så til 213 000 tonn innen 2015.*»⁹⁰ Norilsk Nickel konkretiserer heller ikke hvor mye utslippene skal reduseres frem til 2020, men i et intervju med BBC opplyser viseadministrerende direktør i selskapet, Tav Morgan at selskapet for perioden 2015–2020 planlegger å redusere SO₂-utslippene videre med omtrent to tredjedeler.⁹¹ Hva som er utgangspunktet for reduksjonen, eller hva størrelsen på utslippene vil være i 2020 gir selskapet ingen opplysninger om.

Etter det rådet kjenner til, er det så langt ikke blitt observert noen vesentlig nedgang i SO₂-utslippene. Selskapet opplyser tvert imot at SO₂-utslippene har økt med ca 11 000 tonn i 2007, noe som skyldes en planlagt modernisering av kobberverket for å øke produktiviteten og svoveldeponeringen i samsvar med handlingsplanen.⁹²

Selskapet er åpen på at gjennomføringen av miljøstrategien er en betydelig utfordring for selskapet: «*The key problem the Company faces with respect to air pollution is the need to gradually reduce its emissions of sulfur dioxide which is the main air pollutant.*»⁹³ En del av problemet stammer ifølge selskapet fra Sovjettiden og dens industripolitikk, da produksjonsanleggene (som fremdeles brukes av selskapet) ble bygd uten hensyn til miljøet.⁹⁴ Et annet problem som selskapet peker på, er at utnyttelse av SO₂ til industrielle formål er vanskelig på grunn av fabrikkenes beliggenhet og utilgjengelighet: «*The problem is hard to resolve due to the unique geographical position of the Polar Division (its inaccessibility) and, therefore, ineffectiveness of applying the traditional technologies of sulfur dioxide utilization from the gas-dust emission to the atmosphere.*»⁹⁵

I det tidligere nevnte intervjuet med BBC i 2007 hevdet visedirektøren ved Norilsk Nickel at selskapets innsats for å redusere miljøproblemene er fullt på høyde med liknende virksomheter på verdensbasis. Han forklarte imidlertid også at det ville være vanskelig å garantere reduksjonstakten i og med at selskapet fremdeles holdt på å utvikle den nødvendige teknologien.⁹⁶

6.2 Selskapets svar til rådet

I samsvar med de etiske retningslinjene ble rådets utkast til tilrådning sendt til Norilsk Nickel den 20. november 2008 gjennom Norges Bank. Rådet sendte samtidig et brev til selskapet der det ble bedt om å svare på spørsmål om:

- Hva som er status for handlingsplanen for reduksjon av utslipp, spesielt med hensyn til selskapets mål om å redusere SO₂-utslippene med 70 prosent i 2010 og fjerne alle partikkelutslippene.
- Hvilke tiltak selskapet gjennomfører for å redusere utslippene innen 2010.
- Hvorvidt miljøtiltakene også omfatter opprydding av tungmetallforurensningen i jord og sedimenter i Norilsk-området, og i så fall hvilke tiltak som gjennomføres og status og plan for arbeidet.

Selskapet svarte på rådets henvendelse den 18. desember 2008. Selskapet gir imidlertid ingen spesifikke svar på rådets spørsmål. Norilsk Nickel erkjenner at miljøskadene er store, men mener at gjennomføringen av handlingsplanen for utslippsreduksjoner er vellykket: «*Understanding the depth and scale of environmental damage inherited by the company since the Soviet times, the management of Norilsk Nickel elaborated and has been successfully implementing the comprehensive ecological rehabilitation program – Action plan on decreasing emissions of polluting substances.*»⁹⁷

Ifølge selskapet er en hurtig og effektiv løsning på miljøproblemene ikke mulig uten at virksomheten stenges i lengre tid, hvilket ville medføre betydelige sosiale og økonomiske ulemper: «*Any fast and efficient solution of environmental problems having been accumulated in Norilsk industrial region over half-century is impossible without total prolonged suspension of existing production operations, which would entail grave social and economic consequences for Krasnoyarsk region and would threaten the existence of the city of Norilsk itself.*»

I svarbrevet viser selskapet til at resirkulering av prosessavfall er mer enn fordoblet i perioden 2004–2007, og at utslippene til vann i samme periode er redusert med 37 prosent. Videre opplyser selskapet at utslipp av partikler er mer enn halvert i løpet av de siste ti årene, og at SO₂-utslippene er redusert med 3,4 prosent siden 2004. De største fremskrittene er likevel ifølge selskapet reduksjonen i utslippene av metaller, særlig at kobberoksid er redusert med ca 15 prosent, nikkeloxyd med 24 prosent og koboltoksid

med ca 28 prosent. Disse og andre opplysninger om utslippene er også gitt i selskapets CSR- og årsrapporter, og er derfor kjent for rådet. Rådet la disse opplysningene til grunn allerede i utkastet til tilrådning som ble sendt til Norilsk Nickel. Rådet finner derfor lite ny informasjon i selskapets brev.

Når det gjelder det videre arbeidet og utslippsmålene for 2015, forsikrer selskapet at det forstår betydningen av at handlingsplanen gjennomføres: «*[they] would like to assure [the Council] that the management of the company understands the importance of continuing the realization of the Action plan and is aiming to fully reach the targets by 2015, within initial deadline set by the Action Plan.*»

Rådet finner det likevel vanskelig å bedømme målsettinger og prosentvise reduksjoner så lenge selskapet ikke oppgir nivåer for utslippene sine. Det går ikke klart frem av selskapets brev hvor store utslippene fra Norilsk Nickel vil være i 2015, eller hvilke konkrete milepæler selskapet har satt for utslippene. Det klareste målet finnes i selskapets opprinnelige handlingsplan fra 2004 der det fremgår at utslippene av SO₂ skal være redusert med 70 prosent, og at utslipp av partikler skal være eliminert i 2010.⁹⁸ For SO₂ innebærer det, som nevnt, at utslippene skal ned fra ca 1,9 millioner tonn til 580 000 tonn per år i løpet av ett til to år.

For å kunne vurdere framdriften i selskapets handlingsplan, ba rådet Norilsk Nickel om å få informasjon om status for arbeidet i forhold til 2010, som var den opprinnelige milepælen i handlingsplanen. Rådet noterer at selskapet i sitt svarbrev ikke forholder seg til 2010, men kun referer til 2105-målet og dermed synes å ha endret tidsplanen for reduksjonen av utslippene.

7 Rådets vurdering

Basert på den foreliggende dokumentasjon har rådet vurdert om de miljøskadene som Norilsk Nickel forårsaker, er så alvorlige at selskapet bør utelukkes fra Statens pensjonsfond i henhold til de etiske retningslinjenes punkt 4.4.

Rådet har vurdert skadeomfanget og i hvilken grad skaden har irreversible eller langsiktige virkninger. Etter rådets oppfatning har mange år med særdeles store utslipp av SO₂ og tungmetaller påført miljøet omfattende og langvarige skader som skogen, vegetasjonen og vassdragene rundt Polardivisjonens virksomhet på Tajmyrhalvøya bærer tydelig preg av. Selskapets utslipp av SO₂ er blant Russlands og Europas høyeste fra én punkt-kilde, i tillegg til at utslippene av tungmetaller og nikkell er betydelige. Rådet legger til grunn at utslippene fra selskapet er den direkte årsak til skogdød og andre alvorlige og synlige skader på naturen i Norilsk-området. På bakgrunn av denne situasjonen og i lys av den arktiske naturens sårbarhet antar rådet at miljøskadene vil vedvare, selv om utslippene skulle bli betydelig redusert. Rådet bemerker også at utslippene fra selskapet er en vesentlig bidragsyter til den langtransporterte forurensningen i Arktis og årsak til miljøproblemer knyttet til arktisk dis og akkumulering av tungmetaller i nordområdene. På bakgrunn av disse vurderingene finner rådet at de miljøskadene som er forårsaket av Norilsk Nickel, er omfattende, langsiktige og varige.

Det neste kriteriet i vurderingen dreier seg om hvorvidt skaden har store negative konsekvenser for menneskers liv og helse. Over 200 000 mennesker som bor i nærheten av selskapets industrivirksomhet, er kontinuerlig utsatt for store konsentrasjoner av

forurensninger i luft, jord og vann. Helsevirkningene knyttet til vedvarende eksponering av SO₂, nikkel og tungmetaller er velkjent. Rådet har liten grunn til å betvile de medisinske studiene som dokumenterer økte helseplager og sykdom blant mennesker som er utsatt for smelteverkenes utslipp. Rådet legger særlig vekt på helsevirkningene for barn og spedbarn som er spesielt sårbare overfor høy luftforurensning. På bakgrunn av tilgjengelig informasjon finner rådet det sannsynliggjort at utslippene fra Norilsk Nickel har påført og fortsetter å påføre lokalbefolkningen i Norilsk alvorlige helseproblemer.

Rådet har også vurdert om miljøskaden er et resultat av brudd på nasjonale lover. Resultatene fra inspeksjonene som det russiske miljøtilsynet, Rosprirodnadzor, gjennomførte i 2007, viser at selskapet ikke overholder utslippskravene til vann, og at selskapet hadde unnlatt å gjennomføre tidligere pålegg. Selskapet bestrider tilsynets konklusjon. Samtidig sier selskapet selv at når det gjelder utslippene til luft, er målsettingen at utslippene skal tilfredsstillende myndighetenes krav i 2015. Rådet kjenner ikke til om Norilsk har dispensasjon fra kravene, men finner det sannsynlig at selskapet overskrider tillatte maksimumsgrenser for utslipp både til luft og til vann, og at dette synes å ha pågått over mange år.

Det neste punktet i vurderingen gjelder hvorvidt selskapet har unnlatt å handle for å forhindre skade eller har unnlatt å rette opp skade i tilstrekkelig grad. Rådet tar til etterretning at mange av dagens miljøproblemer ved anlegget er en arv fra Sovjettiden. Selv om selskapet i de senere år har gjennomført tiltak som har redusert utslippene av metaller, er nivåene fremdeles høye, og SO₂ utslippene er tilnærmet utforandret. SO₂-utslippene har siden 1992 stort sett ligget rundt 2 millioner tonn per år. Selskapets ambisiøse mål for utslippsreduksjoner som ble besluttet i 2003, synes så langt ikke å være realisert. Selskapet synes heller ikke å ha planer om å rydde opp i forurensningen av tungmetaller som finnes i grunnen i og rundt Norilsk. Etter rådets oppfatning er det åpenbart at selskapet ikke har gjort nok for å forhindre eller redusere miljøskader.

Det siste kriteriet i rådets vurdering gjelder sannsynligheten for at selskapets uakseptable praksis vil fortsette. Etter rådets oppfatning er det ikke sannsynlig at Norilsk Nickel vil oppnå sitt mål om 70 prosent reduksjon i SO₂-utslippene ved Polardivisjonen innen 2010, og det kan også være tvil om så store utslippsreduksjoner vil la seg gjennomføre innen 2015. Utilstrekkelige resultater i utslippsreduksjonene de siste fire årene, i tillegg til selskapets eget utsagn om at det er vanskelig å garantere reduksjonstakten i utslippene, indikerer etter rådets oppfatning at det foreligger en uakseptabel risiko for fortsatt store utslipp fra selskapet fremover. Rådet anser det derfor ikke som sannsynlig at de omfattende utslippsreduksjonene som er nødvendige for å minske alvorlige miljø- og helseskader, vil finne sted i nærmeste fremtid.

8 Tilråding

Etikkrådet anbefaler at MMC Norilsk Nickel utelukkes fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond – Utland.

Gro Nystuen (Leder)	Andreas Føllesdal (sign)	Anne Lill Gade (sign)	Ola Mestad (sign)	Bjørn Østbø (sign)
------------------------	-----------------------------	--------------------------	----------------------	-----------------------

Fotnoter

- 1 Heretter Norilsk Nickel.
- 2 Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) er en av fem arbeidsgrupper oppnevnt av Arctic Council. AMAPs primære oppgave er å fremskaffe «reliable and sufficient information on the status of, and threats to, the Arctic environment, and providing scientific advice on actions to be taken in order to support Arctic governments in their efforts to take remedial and preventive actions relating to contaminants.» AMAP ble opprettet i 1991 og har utarbeidet en rekke vitenskapelige tilstandsrapporter om forurensningssituasjonen i Arktis. Se <http://www.amap.no/>.
- 3 Det russiske vitenskapsakademi (RAS) er en selvstendig, ikke-kommersiell organisasjon der hovedformålet er «the organization and performance of fundamental research for the purpose of obtaining further knowledge of the natural, social and human development principles that promote technological, economic, social and cultural development in Russia.» Se <http://www.ras.ru/about.aspx>.
- 4 Blacksmith Institute er en amerikansk selvstendig organisasjon som støtter forurensningsrelaterte miljøprosjekter med særlig vekt på punktkilder som forårsaker betydelige helseskader i lokalbefolkningen og som per i dag ikke er gjenstand for større opprensningstiltak. Ett av hovedprosjektene deres er Polluted Places Initiative, en kartlegging av forurensede steder over hele verden. Se <http://www.blacksmithinstitute.org/>.
- 5 Miljøstiftelsen Bellona er en internasjonal miljøorganisasjon som arbeider med ulike miljøspørsmål, bl.a. atomforurensning i Russland og klimaendringer; <http://www.bellona.org/>.
- 6 Bellona 2008: Rapport om Norilsk Nickel, utført på oppdrag fra Etikkrådet (heretter omtalt som «Bellona 2008»), finnes i rådets arkiv.
- 7 Blacksmith Institute, «Top 10 Most Polluted Places 2007,» http://www.worstpolluted.org/projects_reports/display/43
- 8 Inspeksjonsrapport fra miljøtilsynet Rosprirodnadzor, finnes i rådets arkiv.
- 9 I tidligere tilrådninger har rådet utdypet og spesifisert kriteriene for alvorlig miljøskade. Se tilrådninger for Freeport McMoRan Inc., DRD Gold Ltd. og Vedanta Plc. på <http://www.etikkradet.no>.
- 10 Se Norilsk Nickels hjemmeside <http://www.nornik.ru/en/about/> og Norilsk Nickel 2007 Annual Report, Management Structure, s. 27; http://www.nornik.ru/upload/report2007_eng.pdf.
- 11 Se Norilsk Nickels hjemmeside <http://www.nornik.ru/en/about/> og <http://www.nornik.ru/en/investor/fact/>.
- 12 Sokhatskaya, Julia 2006: «Norilsk Nickel,» Russia Profile. Org, 21. februar 2006; <http://www.russia-profile.org/resources/business/russiancompanies/norilsk.wbp>
- 13 Norilsk Nickel 2007 Annual Report, s. 211. Se http://www.nornik.ru/_upload/editor_files/file1082.pdf
- 14 Ved utgangen av desember 2007. Norilsk Nickel 2007 Annual Report, «Investments in significant subsidiaries and associates,» s. 318-319 og «Business combinations: Acquisitions of controlling interest in subsidiaries,» s. 267.
- 15 Eid og drevet direkte av MMC Norilsk Nickel.
- 16 Heleid av MMC Norilsk Nickel.
- 17 Myers, Lee Steven, «Siberians Tell Moscow: Like It or Not, It's Home,» New York Times, Jan. 28, 2004; <http://www.nytimes.com/2004/01/28/international/europe/28RUSS.html?pagewanted=1&ei=5007&en=38095807ecefed69&ex=1390626000&partner=USERLANDn>
- 18 Selskapets hjemmeside, «Polar Division;» http://www.nornik.ru/en/our_products/polar_divisions/
- 19 Av disse bor ca 135 000 i Norilsk, ca 60 000 i Talnakh og ca 30 000 i Kajerkan (20 km fra Norilsk). Tallene er basert på siste russiske folketelling; <http://www.perepis2002.ru/index.html?id=87>.
- 20 Norilsk Nickel 2007 Annual Report, s. 89.
- 21 Revich, B., 2007: Heated Spots in the Chemical Pollution or the Surrounding Environment and Health in the Population of Russia., The Public Chamber of the Russian Federation -The Committee of the Public Chamber RF for Ecological Policy and Defense of the Surrounding Environment, Editor, Zakharov, B.M. Moskva, 2007, s.72. Oversettelse fra russisk.

- 22 Norilsk and its Environmental Concerns in 2007 and 2008, Åpent brev til det russiske parlamentet, Statsdumaen og miljøvernmyndigheter, underskrevet av 15 000 innbyggere i Norilsk. Finnes i rådets arkiv.
- 23 I Russland er det statlige organet Rospotrebnadzor (Det føderale russiske forbruker- og velferdstilsynet) ansvarlig for å fastsette tillatt maksimumskonsentrasjon (MAC) for ulike forurensninger fra industrien. Et annet organ, Rosprirodnadzor (Det føderale tilsynet for naturressursforvaltning, her kalt miljøtilsynet) er ansvarlig for at MAC-forskriftene overholdes.
- 24 Se fotnote 22 og Bellona 2008, «Pollution Data», s. 4–5.
- 25 Montsjegorsk (M), Zapolyamyy (Z) og Nikel (Ni) er del av virksomheten på Kola, mens Norilsk (No) viser til Polardivisjonens virksomhet. AMAP 2006: Arctic Pollution 2006: Acidification and Arctic Haze, s. 3.
- 26 Norilsk Nickel 2007: Social Report, vedlegg 4.
- 27 Se fotnote 26.
- 28 Norilsk Nickels brev til rådet 18.12.08, samt Norilsk's hjemmeside, MMC Norilsk Nickel environmental performance in 2007, <http://www.nornik.ru/en/press/news/2290/>
- 29 Se fotnote 22 og Bellona 2008, «Pollution Data,» s. 4–5.
- 30 Ifølge tall fra Det europeiske miljøbyrået var EUs utslipp på 162 159 tonn. EEA air pollutant emissions data viewer (Long Range Transboundary Air Pollution Convention) - comparing countries; se <http://www.eea.europa.eu/>.
- 31 Dette forholdet er verst om vinteren, se fotnote 21.
- 32 Norilsk Nickel 2007: Social Report, s. 99.
- 33 AMAP 2002: Arctic Pollution 2002, s. 56. Se <http://www.amap.no/>
- 34 Norilsk Nickel 2007: Social Report, vedlegg 4, s. 162.
- 35 Se fotnote 34, s. 99 i CSR-rapporten for 2007 skriver selskapet at «samlede utslipp av faste stoffer fra Polardivisjonen etter rensing gikk ned 5,6 % i 2007 sammenlignet med 2006, inkludert utslipp av nikkeloksid – 11,7 tonn (2,68 %), kobberoksid – 19,16 tonn (3,89 %) og koboltoksid – 7,87 tonn (19,42 %).» Norilsk hjemmeside «Protecting environment and conserving natural resources;» <http://www.nornik.ru/en/development/protectionwildlife/>.
- 36 AMAP 2006: Arctic Pollution 2006: Acidification and Arctic Haze, Kapittel 5.1.2: Acidification and the acidity status of soils in the Norilsk area, s. 48. Se <http://www.amap.no/>
- 37 AMAP 1997: Arctic Pollution Issues: A State of the Arctic Environmental Report, «Heavy Metals,» s. 97–98. Se <http://www.amap.no/>
- 38 Se fotnote s. 37, 109.
- 39 Bellona 2008, s. 5.
- 40 Norilsk Nickel 2007: Social Report, s. 100.
- 41 Flere elver munner ut i Pjasino-innsjøen, bl.a. Ambarnaya, Koyeva, Bucheko-Yurekh, Shchuchya og Samoyedskaya Rechka. Innsjøens største tilløp er elven Norilskaya (Talaya), som samler vann fra et stort fjellområde med mange innsjøer. Elven Pjasina renner ut fra den nordlige delen av Pjasino-sjøen og videre nordover før den munner ut i Pjasinskij-gulften i Karahavet.
- 42 Inspeksjonsrapport fra miljøtilsynet Rosprirodnadzor 2007 og Bellona 2008 s. 11. Finnes i rådets arkiv.
- 43 Norilsk Nickel 2007: Social Report, s. 100.
- 44 Norilsk Nickel 2007: Social Report, vedlegg 4, s. 162.
- 45 Åpent brev fra innbyggerne i Norilsk 2007, se fotnote 22.
- 46 Se fotnote 42.
- 47 Se fotnote 46.
- 48 I henhold til protokollen «Methods for assessing damages incurred to water bodies as a result of violations of the legislation on water use» foretok miljøtilsynet Rosprirodnadzor en vurdering av miljøskadene som følge av overskridelser av grenseverdier ved de tre anleggene i 2007. Skadene på elver og innsjøer ble beregnet til vel 2,7 milliarder rubler (ca 78 millioner euro). Beregningene gjaldt 7 (av 86) utslippspunkter som var blitt undersøkt i perioden januar–august 2007.

- 49 Inspeksjonsrapporten nevner følgende brudd på paragrafer i den russiske vannloven No 74-FZ av 3. juni 2006 (revidert utgave av føderal lov N201-03 av 4. desember 2006): § 35, 4. ledd: Utvikling og anvendelse av normer for høyeste tillatte innvirkning på vassdrag og vannkvaliteten i vassdrag; § 39, 2. ledd, punkt 1.5: Rettigheter og plikter for eiere og forbrukere av vassdrag; § 56, 6. ledd: Vern av vassdrag mot forurensning og tilsøling; § 60, 1. ledd, 5. ledd, punkt 1: Vern av vassdrag under planlegging, plassering, bygging, ombygging, etablering og drift av vannbruk og forsyningssystemer.
- 50 New Europe Weekly, «Norilsk disputes environmental watchdog` findings», nr. 747, 15.sept. 2007; <http://www.neurope.eu/articles/77731.php>
- 51 Se fotnote 50. I sitt brev til rådet beskriver Norilsk Nickel en rekke tiltak som er blitt gjennomført for å redusere utslippene til vann i 2005-2007. Disse synes imidlertid å være gjennomført før miljøtilsynets inspeksjon, se Norilsk Nickels brev til rådet 18.12.08, tilgjengelig i rådets arkiv.
- 52 Stevningen finnes i rådets arkiv.
- 53 Selv om voldgiftsdomstolen i Krasnojarsk Kraj ikke argumenterte mot at det foregår ulovlige utslipp av avløpsvann og forurensning av vassdragene, gav ikke domstolen miljøtilsynet Rosprirodnadzor medhold, men fant at miljøtilsynets granskning var ugyldig fordi den ikke hadde overholdt fastlagte tidsfrister.
- 54 AMAP 2006: Arctic Pollution 2006, s. 41.
- 55 AMAP 1997: Arctic Pollution Issues, s. 109. For eksempel er avsetningen av svovel beregnet til gjennomsnittlig 450–4000 kg/km² årlig.
- 56 AMAP 2006: Arctic Pollution 2006, s. 57.
- 57 AMAP 1997: Arctic Pollution Issues, s. 102.
- 58 Allen-Gil, S.M., J. Ford, B.K. Lasora, M. Monetti, T. Vlasova, D.H. Landers 2003: Heavy metal contamination in the Tajmyr Peninsula, Siberian Arctic; i the Science of the Total Environment 301(2003), s. 119-138, and Blais, J.M., K. E. Duff, T.E. Laing, J.P. Smol 1999: Regional contamination in lakes from the Norilsk region in Siberia, Russia, i Water, Air and Soil Pollution 110 (1999), s. 389–404, finnes i rådets arkiv.
- 59 AMAP 2002: Arctic pollution 2002, s. 56–58.
- 60 Ved Norilsk Nickels smelteverk i Nikkel og Montsjegorsk på Kolahalvøya er det observert forandringer i fysiologiske funksjoner og mikroskopiske strukturer i plantevev. Det er sannsynlig at lignende virkninger forekommer i Norilsk-området også, se fotnote 59, s. 56.
- 61 Se fotnote 59, s. 56.
- 62 Se fotnote 59, s. 56.
- 63 AMAP 1997: Arctic Pollution Issues, s. 98–99.
- 64 The State Inspection of the region Yenisei River Board for Fishery Management and Protection of Fish Reserves, se Bellona 2008, s. 5.
- 65 AMAP, 1997: Arctic Pollution Issues, s. 103.
- 66 Norilsk Nickel 2001: Selskapet sier også i en power-point presentasjon: «[a] feature of the region is the vulnerability of its environment; the reproductive ability of the region environment is several times lower than in middle latitudes due to unfavourable physiogeographical and climatic conditions.» Finnes i rådets arkiv.
- 67 AMAP 2006: Arctic Pollution, s. 41.
- 68 AMAP 2006: Arctic Pollution, s. 11.
- 69 NILU 2007: Prosjektrapport. Areosoler, stråler og skyer i polhavet, tilgjengelig på noracia.npolar.no/noracia-prosjekter-2/aerosoler-skyer-og-straling-i-polhavet
- 70 AMAP 2006: Arctic Pollution, «Executive Summary.»
- 71 Russian Academy of Science 2008: Environmental Health in Russia. Information for World Bank Project «Russia Environmental policy and institutions.» Finnes i rådets arkiv.
- 72 Se fotnote 71, s.11: «An increase of [sulfur dioxide's] mean [daily] atmospheric concentration by 10 µg/m³ (µg/m³ = microgram per cubic meter) leads to general mortality growth by 0.6 % and a still larger growth of cardiovascular mortality and respiratory morbidity (up to 0.9 % per 10 µg/m³ SO₂).

Increase in the number of referrals to hospital or requests for urgent medical help due to respiratory diseases among people aged 65+ is estimated as 0.5% per 10 µg/m³ SO₂... based on the aforementioned criteria for assessing acute effects of sulfur dioxide, one can expect, for instance, mortality growth of 2–3% above the background in cities where sulfur dioxide concentrations in ambient air exceed the established standards.

- 73 UN in the Russian Federation 2008: «Chapter 2: The Russian Arctic Environment and Human Health,» Climate Change Impact on Public Health in the Russian Arctic,» 2008, s. 5–6, <http://www.unrussia.ru/doc/Arctic-eng.pdf>.
- 74 Se fotnote 73.
- 75 Se fotnote 71, s. 18.
- 76 Se fotnote 71, s. 18.
- 77 Intervju med russisk medisinsk forsker, 2007. Finnes i rådets arkiv.
- 78 Galpin, Richard, «Toxic Truth of secretive Siberian city,» og «Exclusive BBC report from inside the city of Norilsk – Video and Audio news,» BBC, 5. april 2007, tilgjengelig på news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6528853.stm
- 79 Se Kagirov, V.N. in , Revich, B., «Public health and ambient air pollution in Arctic and Subarctic cities in Russia,» The Science of the Total Environment, nr. 160/161, 1995, s. 587–588.
- 80 Revich, B., Institute of Forecasting – Russian Academy of Sciences, «Public health and ambient air pollution in Arctic and Subarctic cities in Russia,» The Science of the Total Environment, Issue 160/161, 1995, s. 588.
- 81 Se fotnote 71.
- 82 Se fotnote 80, s. 588. Statistikk ble samlet inn av Instituttet for medisinske problemer i nordområdene.
- 83 Se fotnote 77.
- 84 Se fotnote 80, s. 588.
- 85 Åpnet brev fra innbyggerne i Norilsk 2007, se fotnote 22.. Se også fotnote 45.
- 86 Norilsk Nickels hjemmeside: Protecting environment and conserving natural resources, <http://www.nornik.ru/en/development/protectionwildlife/>
- 87 Se fotnote 86.
- 88 Norilsk Nickels hjemmeside: The Board of Directors of MMC Norilsk Nickel approved the Production Plan to 2015 for its operations in the Taimyr and Kola Peninsulas on the 18th of March 2003, <http://www.nornik.ru/en/press/news/1143/>
- 89 Se fotnote 86.
- 90 Intervju med Norilsk-funksjonæren Maxim Schur, nestleder i utviklingsavdelingen til OAO MMC Norilsk Nickel Polardivisjonen, oversatt artikkel fra russisk avis Novosibir (Expert Sibir), «Through Thick and Thin and Smoking Chimneys,» No. 38 038, 16. okt. 2006. Finnes i rådets arkiv.
- 91 Galpin, Richard 2007: Toxic Truth of secretive Siberian, BBC 5. april 2007. news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6528853.stm
- 92 Norilsk Nickel 2007: Social Report, «Chapter 5.2: Environmental Impacts and Performance,» s. 98.
- 93 Se fotnote 92.
- 94 Norilsk Nickels hjemmeside, Protecting environment and conserving natural resources, <http://www.nornik.ru/en/development/protectionwildlife/> og BBC, Toxic Truth of secretive Siberian city,» 5. april 2007.
- 95 Se fotnote 92.
- 96 Se fotnote 91.
- 97 Norilsk Nickels brev til rådet 18.12.2008, finnes i rådets arkiv.
- 98 Norilsk Nickels hjemmeside: «The Board of Directors of MMC Norilsk Nickel approved the Production Plan to 2015 for its operations in the Taimyr and Kola Peninsulas on the 18th of March 2003,» se <http://www.nornik.ru/en/press/news/1143/>

Til Finansdepartementet

Oslo, 13. februar 2009
(Offentliggjort 3. september 2009)

Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av DRD Gold Limited

1 Bakgrunn

Den 24. august 2006 avga Etikkrådet tilrådning om å utelukke det sørafrikanske selskapet DRD Gold Limited fra investeringsmulighetene til Statens pensjonsfond – Utland på grunn av uakseptabel risiko for medvirkning til nåværende og framtidig miljøskade.

DRD Gold er et gruveselskap med hovedsete i Sør-Afrika. Da tilrådnigen ble avgitt, hadde selskapet gruve-virksomhet i Sør-Afrika, Papua Ny Guinea og Fiji.¹ Gullgruvene på Papua Ny Guinea og Fiji ble drevet av DRD Golds datterselskap, Emperor Mines Limited, der DRD Gold eide 88 prosent av aksjene, senere redusert til 79 prosent.²

Rådets tilrådning omhandlet forholdene ved Tolukuma-gruven på Papua Ny Guinea og Vatukoula-gruven på Fiji. Rådet la til grunn at elvedeponeringen av avgangsmasser ved Tolukuma-gruven ville kunne medføre betydelig og langsiktig miljøskade, og at forurensningene fra både Tolukuma- og Vatukoula-gruvene utgjorde en alvorlig risiko for menneskers liv og helse. Rådet framholdt også at elvedeponeringen var et brudd på internasjonale normer. Rådet anså at selskapet i mange år hadde hatt kunnskap om de alvorlige helse- og miljøskader selskapets virksomhet medførte, men likevel ikke hadde iverksatt tiltak for å redusere skadevirkningene.

Finansdepartementet besluttet å følge rådets tilrådning, som ble offentliggjort 11. april 2007. I mellomtiden hadde DRD Gold besluttet å legge ned gruven på Fiji.³ Rådet mente likevel ikke at dette endret grunnlaget for å tilrå uttrekk fordi virksomheten ved Tolukuma alene utgjorde en uakseptabel risiko for medvirkning til alvorlig miljøskade og dermed grunnlag for uttrekk.

Ifølge DRD Golds rapportering til SEC solgte DRD alle sine interesser i Emperor Mines i oktober 2007. Selskapet har nå hele sin virksomhet i Sør-Afrika. Videre kunngjorde Emperor Mines i mars 2008 at selskapet hadde solgt Tolukuma-gruven til Petromin PNG Holdings, eid av den papua ny guineanske stat.⁴

2 Rådets vurdering

I henhold til de etiske retningslinjenes punkt 4.6 skal rådet «*rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at en beslutning om utelukkelse oppheves.*»

Rådet anser at DRD Gold ikke lenger er delaktig i den aktiviteten som tilrådingen om utelukkelse var basert på. Rådet finner dermed at grunnlaget for utelukkelse av DRD Gold fra Statens pensjonsfond – Utlands investeringsmuligheter ikke lenger er til stede.

3 Tilråding

Etikkrådet anbefaler at beslutningen om å utelukke selskapet DRD Gold Ltd fra investeringsmulighetene til Statens pensjonsfond - Utland oppheves, da grunnlaget for uttrekk ikke lenger er til stede.

Gro Nystuen (Leder)	Andreas Føllesdal (sign)	Anne Lill Gade (sign)	Ola Mestad (sign)	Bjørn Østbø (sign)
------------------------	-----------------------------	--------------------------	----------------------	-----------------------

Fotnoter

- 1 Se Etikkrådets tilråding om utelukkelse av DRD Gold Limited 24. august 2006, tilgjengelig på <http://www.etikkradet.no>
- 2 DRD Golds SEC Filings Form 20 –F, filed 14 December 2007, s. 18, tilgjengelig på <http://www.secinfo.com/d14pb2.u59.k.htm>
- 3 DRD Gold besluttet den 5. desember 2006 å stanse produksjonen fordi den ikke lenger var lønnsom, SEC Filings 14. desember 2007, Form 20 –F s. 8.
- 4 http://www.emperor.com.au/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=112. Ifølge Petromin PNG Holdings Limited er selskapet «an independent company created by the State of Papua New Guinea to hold the State's assets and to maximise indigenous ownership and revenue gains in the mineral and petroleum sectors,» se <http://www.petrominpng.com.pg/index.html>

Til Finansdepartementet

Oslo, 13. februar 2009
(Offentliggjort 3. september 2009)

Tilråding om å oppheve utelukkelsen av Thales SA

1 Innledning

Etikkrådet avga den 16. juni 2005 tilråding om utelukkelse fra Statens pensjonsfond – Utland av selskaper som produserte klasevåpen.

Blant de selskaper som ble tilrådet utelukket, var det franske selskapet Thales SA («Thales»).

Etikkrådet anser at grunnlaget for utelukkelse av Thales ikke lenger er til stede. Etikkrådet tilråder derfor at selskapet ikke lenger utelukkes fra investeringsmulighetene til Statens pensjonsfond – Utland.

2 Bakgrunn

I fondets etiske retningslinjer punkt 4.4 fremgår det at Etikkrådet skal gi råd om utelukkelse av selskaper som produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper. I NOU 22: 2003, og i den senere behandling av retningslinjene i Stortinget, er det forutsatt at klasevåpen skal regnes blant de våpen som faller inn under denne kategorien. Av retningslinjenes punkt 4.6 følger det at Etikkrådet rutinemessig skal vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede, og på bakgrunn av ny informasjon anbefale at en beslutning om utelukkelse oppheves.

Da Etikkrådet i 2005 avga tilrådingen om utelukkelse av blant annet Thales, eksisterte det ingen omforent definisjon av hvilke våpentyper som skulle anses som klasevåpen. Etikkrådet la derfor til grunn sin egen definisjon av hva slags klasevåpen som det anså omfattet av fondets etiske retningslinjer. I 2008 er det inngått en internasjonal avtale om forbud mot klasevåpen. Avtalens definisjon av klasevåpen er på de fleste områder sammenfallende med Etikkrådets definisjon fra 2005. Etikkrådet legger nå klasevåpenavtalens tekniske definisjon av hvilke våpentyper som utgjør klasevåpen, til grunn for tilrådingen om uttrekk av klasevåpenprodusenter.

Klasevåpenkonvensjonen forplikter de stater som tilslutter seg denne, til blant annet å forby produksjon av klasevåpen på eget territorium. Det vil ikke nødvendigvis utgjøre et brudd på konvensjonen dersom et selskap som er hjemmehørende i en stat som har tilsluttet seg konvensjonen, er delaktig i produksjon av klasevåpen som foregår i en stat som ikke har tilsuttet seg konvensjonen.

I Thales' rapport om Corporate Responsibility for 2007 heter det blant annet følgende (s. 12): «*The Group is no longer involved in the manufacture of cluster munitions, and has removed these products from its catalogue. In this respect, the Group has taken a proactive stance by anticipating the principles and definitions of the future Convention of cluster munitions, also known as the Oslo convention.*»

3 Etikkrådets kontakt med selskapet

Etikkrådet tilskrev selskapet i oktober 2008 med forespørsel om den overstående erklæring også gjelder for Thales' datterselskaper, og om erklæringen gjelder for all produksjon, uansett hvor produksjonen finner sted.

Etikkrådet mottok svar fra Thales i brev datert 27. november 2008. I brevet forsikrer Thales at verken selskapet eller dets datterselskaper har noen form for produksjon av klasevåpen, og at dette gjelder for virksomhet i alle stater: «*Concerning the production and sales of cluster munitions, I confirm that Thales and its subsidiaries no longer has any involvement whatsoever, and whatever the country, in the production of this type of arms.*»

4 Tilrådning

På bakgrunn av det overstående finner Etikkrådet at grunnlaget for utelukkelse av Thales ikke lenger er til stede.

Etikkrådet tilråder at Thales SA ikke lenger utelukkes fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond – Utland.

Gro Nystuen (Leder)	Andreas Føllesdal (sign)	Anne Lill Gade (sign)	Ola Mestad (sign)	Bjørn Østbø (sign)
------------------------	-----------------------------	--------------------------	----------------------	-----------------------

Til Finansdepartementet

Oslo, 16. november 2009
(Offentliggjort 2. mars 2010)

Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av United Technologies Corp.

1 Tilrådning

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland avga 19. september 2005 tilrådning om uttrekk av selskaper som produserer sentrale komponenter til kjernevåpen. I tilrådnigen gjorde Etikkrådet nærmere rede for hva som måtte anses å utgjøre slike komponenter. Blant annet ble det lagt til grunn at tilvirkning av missiler som ikke har annet formål enn å føre kjernevåpen, vil kunne danne grunnlag for utelukkelse fra fondet, og likeså oppgradering, testing og utskifting av komponenter til slike missiler.

Selskapet United Technologies Corp. ble tilrådet utelukket fra fondet fordi selskapet foresto oppgradering og testing av motorer for USAs MX ICBM-system. Som følge av nedrustning av USAs kjernevåpenarsenaler er dette våpensystemet nå avviklet, og følgelig er utvikling og oppgradering av dets missilsystemer også avsluttet.¹

Etikkrådet har kontaktet selskapet for å få bekreftet at virksomheten som dannet grunnlag for selskapets utelukkelse, nå har opphørt. Selskapet har ikke ønsket å kommentere dette forholdet nærmere. Etikkrådet anser det likevel som godtgjort at grunnlaget for utelukkelse av United Technologies Corp. ikke lenger er til stede.

På bakgrunn av det overstående tilråder Etikkrådet at selskapet United Technologies Corp. ikke lenger utelukkes fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland.

Gro Nystuen Andreas Føllesdal Anne Lill Gade Ola Mestad
(Leder) (sign) (sign) (sign)

Fotnote

¹ Se kunngjøring fra US Air Force: <http://www.af.mil/news/story.asp?>

Kort omtale av tilrådingene som omhandler de utelukkede selskapene

Tilrådingener om å utelukke selskaper som produserer klasevåpen

16.06.2005 Selskaper som produserer komponenter til klasevåpen

Selskapene General Dynamics Corp., L3 Communications Holding Inc., Raytheon Co., Lockheed Martin Corp. og Alliant Techsystems Inc. er utelukket fordi de produserer sentrale komponenter til klasevåpen.
(Offentliggjort 2. september 2005)

06.09.2006 Poongsan Corp. – New

Det sørkoreanske selskapet Poongsan Corp. – New er utelukket fordi det produserer klasevåpen.
(Offentliggjort 6. september 2006)

15.05.2007 Hanwha Corp.

Det sørkoreanske selskapet Hanwha Corp. er utelukket fordi selskapet produserer klasevåpen.
(Offentliggjort 11. januar 2008)

26.08.2008 Textron Inc.

Det amerikanske selskapet Textron er utelukket fordi selskapet produserer klasevåpen.
(Offentliggjort 30. januar 2009)

Tilrådingener om å utelukke selskaper som produserer kjernevåpen

19.09.2005 Selskaper som utvikler og produserer komponenter til kjernevåpen

Selskapene BAE Systems plc., Boeing Co., Finmeccanica Sp.A., Honeywell International Inc., Northrop Grumman Corp. og Safran SA er utelukket fordi de produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 5. januar 2006)

18.04.2006 EADS Co.

Det nederlandske selskapet EADS (European Aeronautic Defence and Space Company) ble i 2005 utelukket fordi det produserte klasevåpen. I 2006 var det klart at selskapet ikke lenger gjorde dette, men utelukkelsen ble opprettholdt fordi selskapet produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 18. april 2006)

15.11.2007 GenCorp Inc.

Det amerikanske selskapet GenCorp er utelukket fordi det produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 11. januar 2008)

15.11.2007 Serco Group plc.

Det britiske selskapet Serco Group er utelukket fordi det produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.

(Offentliggjort 11. januar 2008)

*Tilrådnings om å utelukke selskaper som produserer antipersonell landminer***22.03.2002 Singapore Technologies Engineering Ltd.**

Etter tilrådning fra Petroleumsfondets folkerettsråd utelukket Finansdepartementet det singaporske selskapet Singapore Technologies Engineering fordi selskapet antas å produsere antipersonellminer. Folkerettsrådet ble lagt ned da Etikkrådet ble opprettet i 2004.

*Tilrådnings om å utelukke selskaper som leverer militært materiell til Burma***14.11.2008 Dongfeng Motor Group Co. Ltd.**

Det kinesiske selskapet Dongfeng Motor Group er utelukket fordi selskapet leverer militære kjøretøy til burmesiske myndigheter.

(Offentliggjort 13. mars 2009)

*Tilrådnings om å utelukke selskaper som produserer tobakk***22.10.2009 Selskaper som produserer tobakk**

Selskapene Alliance One International Inc., Altria Group Inc., British American Tobacco BHD, British American Tobacco plc., Gudang Garam Tbk pt., Imperial Tobacco Group plc., ITC Ltd., Japan Tobacco Inc., KT&G Corp, Lorillard Inc., Philip Morris International Inc., Philip Morris CR AS., Reynolds American Inc., Souza Cruz SA, Swedish Match AB, Universal Corp VA og Vector Group Ltd. er utelukket fordi de produserer tobakk.

(Offentliggjort 19. januar 2010)

*Tilrådnings om å utelukke selskaper som medvirker til brudd på menneskerettigheter***15.11.2005 Wal-Mart Stores Inc.**

Det amerikanske selskapet Wal-Mart Stores og datterselskapet Wal-Mart de Mexico er utelukket på grunn av dårlige arbeidsforhold både i enkelte av selskapets egne forretninger og hos underleverandører.

(Offentliggjort 6. juni 2006)

*Tilrådnings om å utelukke selskaper som forårsaker miljøskade***15.02.2006 Freeport McMoRan Copper & Gold Inc.**

Det amerikanske gruveselskapet Freeport McMoRan Copper & Gold er utelukket fordi selskapet forårsaker alvorlig miljøskade ved å deponere avgangsmasser fra Grasberg-gruven i Indonesia i et naturlig elvesystem.

(Offentliggjort 6. juni 2006)

15.05.2007 Vedanta Resources plc.

Det britiske metall- og gruveselskapet Vedanta Resources, inkludert datterselskapene Sterlite Industries Ltd. og Madras Aluminium Company Ltd. er utelukket fordi selskapet forårsaker alvorlig miljøskade knyttet til forurensninger og uforsvarlig håndtering av avfall fra aluminiums- og kopperverk. Videre medvirker selskapet til brudd på menneskerettigheter, herunder overgrep mot og tvangsflytting av stammefolk.

(Offentliggjort 6. november 2007)

15.02.2008 Rio Tinto plc. og Rio Tinto Ltd.

Det britiske/australske gruvekonsernet Rio Tinto deltar i et fellesforetak med Freeport McMoRan i Grasberg-gruven i Indonesia. Freeport McMoRan ble utelukket fra fondet i 2005 fordi elvedeponeringen av gruveavfall forårsaker alvorlig miljøskade. Rio Tinto er utelukket fordi selskapet anses for å være delaktig i de alvorlige miljøskadene gruvevirksomheten forårsaker.
(Offentliggjort 9. september 2008)

15.08.2008 Barrick Gold Corp.

Det kanadiske gruveselskapet Barrick Gold er utelukket fordi elvedeponeringen av avgangsmasser fra Porgera-gruven på Papua Ny Guinea forårsaker alvorlig miljøskade.
(Offentliggjort 30. januar 2009)

16.02.2009 MMC Norilsk Nickel

Det russiske selskapet Norilsk Nickel er utelukket fordi selskapets utslipp fra nikkilverket på Tajmyrhalvøya forårsaker alvorlige miljøskader.
(Offentliggjort 20. november 2009)

Tilrådning om å utelukke selskap på grunnlag av grove brudd på grunnleggende etiske normer**15.05.2009 Elbit systems Ltd**

Selskapet tilrådes utelukket fordi det leverer overvåkingsutstyr til den israelske separasjonsbarrieren på Vestbredden.
(Offentliggjort 3. september 2009)

Etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond utland

Etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond utland

Fastsatt i medhold av forskrift for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland av 22. desember 2005. Retningslinjenes punkt 4.4 ble senere endret av Finansdepartementet 29. september 2008 i tråd med redegjørelse i St. meld. Nr. 16 (2007–2008), og deretter 30. september 2009 i tråd med redegjørelse i St. meld. Nr. 20 (2008–2009).

1 Grunnlag

De etiske retningslinjene for fondet bygger på to grunnlag:

- Fondet er et virkemiddel for å sikre kommende generasjoner en rimelig andel av landets oljerikdom. Denne finansformuen må forvaltes slik at den gir god avkastning på lang sikt, noe som er avhengig av en bærekraftig utvikling i økonomisk, økologisk og sosial forstand. Fondets finansielle interesser skal styrkes ved at eierposisjoner fondet har, brukes for å fremme en slik bærekraftig utvikling.
- Fondet skal ikke foreta investeringer som utgjør en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnlatelser som for eksempel krenkelser av grunnleggende humanitære prinsipper, grove krenkelser av menneskerettighetene, grov korrupsjon eller alvorlige miljødeleggelse.

2 Virkemidler

Det etiske grunnlaget for fondet skal fremmes gjennom følgende tre virkemidler:

- Eierskapsutøvelse for å fremme langsiktig finansiell avkastning basert på FNs Global Compact og OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og for multinasjonale selskaper
- Negativ filtrering fra investeringsuniverset av selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:
 - produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper,
 - produserer tobakk, eller
 - selger våpen eller militært materiell til stater nevnt i punkt 3.2 i de utfyllende retningslinjene for forvaltningen av fondet.
- Uttrekk av selskaper fra investeringsuniverset der det anses å være en uakseptabel risiko for å medvirke til:
 - grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid og annen utbytting av barn
 - alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
 - alvorlig miljøskade
 - grov korrupsjon
 - andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer

3 Eierskapsutøvelse

- 3.1** Det overordnede målet for Norges Banks utøvelse av eierrettigheter for fondet er å sikre fondets finansielle interesser. Utøvelsen av eierrettighetene skal bygge på at fondet har en lang tidshorison for sine investeringer, og at investeringene er bredt plassert i de markedene som inngår i investeringsuniverset. Eierskapsutøvelsen skal i hovedsak baseres på FNs Global Compact og OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og for multinasjonale selskaper. Det skal fremgå av Norges Banks interne retningslinjer for utøvelse av eierrettighetene hvordan disse prinsippene integreres i eierskapsutøvelsen.
- 3.2** Norges Bank skal i forbindelse med sin regulære årsrapportering redegjøre for sin utøvelse av eierrettigheter. Det skal gjøres rede for hvordan banken har opptrådt som eierrepresentant – herunder hva som er gjort for å ivareta de spesielle interessene knyttet til langsiktighet og bredde i investeringsomfang i henhold til punkt 3.1.
- 3.3** Norges Bank kan delegere utøvelsen av eierrettigheter i samsvar med disse retningslinjene til eksterne forvaltere.

4 Filtrering og uttrekk

- 4.1** Finansdepartementet treffer beslutning om negativ filtrering og uttrekk av selskaper fra investeringsmulighetene etter tilrådning fra fondets etiske råd. Tilrådingene og beslutningene er offentlige. Departementet kan i særlige tilfeller utsette tidspunktet for offentliggjøring dersom det anses nødvendig for en finansielt forsvarlig gjennomføring av uttrekk av selskapet.
- 4.2** Fondets etiske råd består av fem medlemmer. Rådet har sitt eget sekretariat. Rådet avgir årlig rapport om sin virksomhet til Finansdepartementet.
- 4.3** Rådet gir tilrådning om hvorvidt en investering kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser, etter anmodning fra Finansdepartementet.
- 4.4** Rådet gir tilrådning om negativ filtrering av selskaper som:
- produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper,
 - selger våpen eller militært materiell til stater nevnt i punkt 3.2 i de utfyllende retningslinjene for forvaltningen av fondet, eller
 - produserer tobakk.

Rådet gir tilrådning om å trekke selskaper ut av investeringsuniverset på grunn av handlinger eller unnlater som innebærer en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til:

- grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid og annen utbytting av barn
- alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- alvorlig miljøskade
- grov korrupsjon
- andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.

Rådet tar opp saker under dette punkt på eget initiativ eller etter anmodning fra Finansdepartementet.

- 4.5** Rådet innhenter nødvendig informasjon på fritt grunnlag og sørger for at saken er så godt belyst som mulig før tilråding om uttrekk eller utelukkelse fra investeringsuniverset gis. Rådet kan be Norges Bank om opplysninger om hvordan konkrete selskaper er håndtert i eierskapsutøvelsen. Henvendelse til vedkommende selskap skal skje gjennom Norges Bank. Vurderer rådet å tilrå uttrekk, skal utkast til tilråding, sammen med grunnlaget for den, forelegges selskapet til uttalelse.
- 4.6** Rådet skal rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at en beslutning om utelukkelse oppheves.
- 4.7** De avgjørelser Finansdepartementet fatter i forbindelse med tilråding fra rådet, skal umiddelbart meddeles Norges Bank. Finansdepartementet kan be Norges Bank meddele de berørte selskaper hvilken avgjørelse departementet har fattet og begrunnelsen for avgjørelsen.

Foto ©Tor Schmedling
Design Tori Falch
Trykk 07 Gruppen as